

Parade Schlafzimmer – parádní ložnice. Čalounické prvky ve vybavení parádních ložnic zámeckých a palácových interiérů konce 17. a 18. století

Eva LUKÁŠOVÁ

ABSTRAKT: Studie se zaměřuje na fenomén parádních ložnic v zámeckých interiérech a jejich nejvýznamnějších součástí z hlediska mobiliáře i čalounické práce – tzv. parádních loží. Podává přehled historického vývoje těchto artefaktů v evropském prostředí i vývoje podob čalounických detailů u jednotlivých typů. Na základě výzkumu historických inventářů českých a moravských zámků zejména 17. a 18. století a dochované ikonografie provádí komparaci luxusních parádních loží ve vybavení českých a moravských zámků s evropským prostředím. Analýza pramenů vyvrací dříve publikované úvahy vycházející ze skutečnosti, že se ve středoevropském prostoru Čech, Moravy a Rakouska celočalouněná parádní lože podle francouzské módy z konce 17. až první poloviny 18. století téměř nezachovala, a i pro pozdější období jsou vzácná. To mělo dokládat ideu, podle níž se zde tyto vzory příliš nepřebíraly. Písemné prameny naopak ukazují, že v interiérech paláců a zámků byly nejen na počátku 18. století ložnice předních rodů těmito artefakty zařízeny, a to ve své vrcholné luxusní podobě typů *lit à la française*, *lit à la duchesse* a dalších, s hedvábnými samety, brošovanými tkaninami, zlatohlavem i stříbrohlavem, posamentériemi. Studie mapuje nejvýznamnější zachované součásti parádních i dalších baldachýnových loží ve fondech zámků Národního památkového ústavu a navrhuje způsoby jejich rehabilitace.

KLÍČOVÁ SLOVA: aristokratické interiéry; historický mobiliář; parádní ložnice; baldachýnové lože; čalounictví

Parade Schlafzimmer – the state bedroom. Upholstery elements in the furnishings of state bedrooms of castle and palace interiors at the end of the 17th and 18th centuries

ABSTRACT: The study focuses on the phenomenon of “state” bedrooms in castle interiors and their most important components in terms of furniture and upholstery work – the state beds. It provides an overview of the historical development of these artifacts in the European environment and the development of forms of upholstery details for individual types. Based on research into the historical inventories of Czech and Moravian castles, especially in the 17th and 18th centuries, and on preserved iconography, the article compares luxury state beds in the furnishings of Czech and Moravian castles with those in the European environment. An analysis of the sources refutes previously published considerations that were based on the notion that in the Central European area of Bohemia, Moravia, and Austria, fully upholstered state beds based on French fashion from the end of the 17th to the first half of the 18th century were scantily preserved and are rare for later periods. This was supposed to be proven by the idea that such patterns were not assumed much here. Written sources, on the other hand, show that in the interiors of palaces and castles, the bedrooms of leading families were indeed furnished with these artefacts in their ultimate luxurious form of types *lit à la française*, *lit à la duchesse*, and others adorned with silk velvet, broched fabric, gold and silver cloth, and *passementerie* – trimmings, and not only at the beginning of the 18th century. The study maps the most important preserved components of state and other canopy beds in the administration of the castles and chateaux of the National Heritage Institute and suggests ways to rehabilitate them.

KEYWORDS: aristocratic interiors; historical furniture; state bedroom; canopy beds; upholstery, trimmings

1

Úvod

Dílo prastarého řemesla, kterým zámecké a palácové interiéry zdobil mistr čalounický, se stalo jedním z předchůdců práce interiérových dekoratérů, jejichž návrhy a výtvoř provázejí luxusní i méně okázalé prostory lidských příbytků do dnešních dob. Spolu s architekty, z nichž někteří zejména od dob renesance popisovali či v kresbách zobrazovali, jak má být interiér domů urozených majitelů zařízen, a s umělci přizvanými ke zhotovení výzdoby těchto prostor vytvářeli i čalouníci konečnou podobu mnoha místností.

Použité materiály, jimiž příbytky majitelů šlechtických sídel zdobili čalouníci, patřily v některých domech majetných a urozených vlastníků k nejnákladnějším dekoracím, které bylo možno pro vybavení poříditi. Od nejstarších dob, k nimž jsou dochovány ikonografické podklady vypovídající o podobě aristokratických interiérů, a to včetně miniatur středověkých iluminovaných rukopisů, jsou textilní dekorace, často z velmi luxusních tkanin, doloženy jako jedna z nejvýznamnějších součástí zařízení. Jejich použití nemělo pouze reprezentační význam, dokládající bohatství a postavení majitele; textilie mohly zateplovat různé místnosti, pokud bylo třeba, upravovaly klima. Chránily

alespoň částečně soukromí majitelů v domech, kde byly téměř všechny prostory přístupné dalším osobám, ať již členům rodiny či dvora, návštěvám nebo služebnictvu. V podobě jemných transparentních tkanin mohly i jako moskytiéry ochraňovat před hmyzem či v oknech před přílišným účinkem slunečních paprsků v letním období, aniž by zamezovaly přístupu vzácného světla.

Písemné i ikonografické prameny dokládají, že ještě v období 17. století zdobily tkaniny v souvislých plochách stěny některých velkých sálů sídel.¹ Byly však po staletí vyhrazeny zejména prostorům apartmánů a v těchto místech se trvale uplatňovaly až do nejnovějších dob. Dílo čalouníků nespočívalo pouze v technickém zpracování polstrování a výzdobném provedení textilními součástmi u sedacího nábytku či v pokrývání stěn různými místnostmi tkaninami v podobě špalíř (tj. nástěnných závěsů a „tapet“ pokrývajících stěny), nástěnných panneaux a dalších typů adjustace.² Tito mistři vytvářeli dekorativní i užitkové závěsy na okna, portiéry dveří, závěsy k zatažení pro niky a alkovny, paravány, krbové zástěny, polštáře. Zhotovovali baldachýny všeho druhu – nad lože a později i nad pohovky, a také nad parádní křesla pro pány dominí či vzácné hosty

Obr. 1. Lože se stanovým baldachýnem kruhového tvaru, patrně z hedvábného sametu. Baldachýn je zavěšen od stropu, zdobí jej krátký lambrekýnový závěs, tzv. věnec, a štrápce. Ze stejné tkaniny je i přehoz přes lože. Další přehozy a polštář v místnosti jsou stejné barevnosti. Marten de Vos, 4. čtvrtina 16. století. Foto z dokumentace NPÚ.

■ Poznámky

1 Takto jsou doloženy textilní špalíry například pro stěny sálu v Adamově stavení jindřichohradeckého zámku v inventářích z roku 1604 a 1638. Viz Eva Lukášová – Věra Smolová, *Renesanční sídlo pánů z Hradce v nejstarších inventářích jindřichohradeckého zámku*, České Budějovice 2018, s. 65–66, 113, 166–167. S technickými detaily adjustáže jsou zobrazeny např. na nástěnné malbě hradu Bergamo, tamtéž s. 66, na rytinách z korunovace císaře Matyáše Habsburského římským králem z roku 1612. Viz Eva Lukášová, *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*, Praha 2015, s. 58–59.

2 Obecněji se dnes všechny pevné dekorace stěn z textilu a papíru nazývají tapety.

2

3

Obr. 2. Majestátní baldachýnové lože s klenutými nebesy (*lit en dôme*), 2. třetina 17. století, s dřevěnou konstrukcí zdobenou řezbou, skrytými sloupky, dekoracemi v podobě zlatených makovic na nebesích, závěsy, lambrekýny a přehozem, vše ze zelené tkaniny zdobené posamentériemi, užití i na čalounění židlí a na závěsu na krbu. Lože je součástí společenského parádního pokoje sídla, často situovaného vedle velkého sálu. Dirck van Delen (c. 1605–1671), před 1671, inv. č. O 15689, Národní galerie v Praze.

Obr. 3. Autenticky dochované vybavení parádní ložnice se špalíry a balustrádou v apartmánu kurfiřta, s ceremoniálním parádním ložem Maxe Emanuela Bavorského, vládnoucího v letech 1680–1726, zámek Neues Schloss Schleissenheim. Lože z hedvábného sametu se zlatými posamentériemi a plastickými výšivkami bylo zhotoveno mezi lety 1722–1725 v Mnichově. Foto: Wikipedia Commons.

nebo nad parádní bufety, tzv. credenzy, ještě v 17. století hojně rozšířené. Baldachýny či stany byly potřebné i nad stolování společnosti v zahradách. Zdobily také slavnostní lodice, které mohly být součástí vybavení, pokud v areálu zámků byly pro zábavu panstva upraveny vodní plochy či toky. V zámeckých kvelbech stávala nosítka a v kočárových povozy – kočáry i saně –, jejichž pohodlné vnitřní vybavení by se bez čalounění často neobešlo. Čalouníci spolupracovali i na vytváření efemérních dekorací pro panské a dvorské slavnosti a divadelní představení.

Za vrchol díla čalounického umění byla vždy považována lože do panských pokojů, zejména luxusní baldachýnová lože zvaná parádní, určená pro pána a paní domu nebo do pokojů pro nejvýznamnější hosty. Jejich vrcholná celocha-

louněná podoba se vyvinula z majestátních loží s textilními nebesy různých forem, vytvářených v 15., 16. a 17. století v Itálii, Francii a Burgundsku a podle těchto vzorů i v jiných zemích.³ V této celochaouněné formě se šířila v evropském prostředí zejména pod vlivem francouzské módy v závěrečných dekádách 17. století a dále v 18. století.⁴

Podoba výtvorů čalounické práce byla předávána prostřednictvím vzorníků a kreseb. Návrhy pocházely od předních architektů a umělců své doby, kteří se na stavbách či přestavbách sídel a tvorbě jejich interiérů podíleli. Období od poslední třetiny 17. století bylo ovlivněno ornamenty a návrhy designéra francouzského dvora Jeana Béraina st. (1637–1711), který vytvářel i dekorace a baldachýny pro dvorské festivity a významné události na dvoře Ludvíka XIV. Také ornamentika dvorního ebenisty André-Charlese Boulla (1642–1732), určená pro marketérie, sehrála vliv i v jiných oblastech umělecké tvorby. Jejich tvarosloví se odrazilo rovněž v návrzích interiérů a parádních loží, textilních dekorací a výšivek řady dalších architektů a návrhářů, například Gabriela-Guillauma Androueta du Cerceau (asi 1697–1743) ze slavné dynastie umělců toho jména, Nicolase Guérarda (asi 1648–1719), jehož návrhy na výšivky jsou zachovány,⁵ či již ve své době proslaveného Daniela Marota st. (1661–1752). Marot šířil francouzský styl i v protestantském prostředí, po odchodu z Francie žil a pracoval v Nizozemí a v Anglii, navrhoval ale také pro sídla německých vlada-

■ Poznámky

³ Peter Thornton, *The Italian Renaissance Interior*, New York 1991, s. 111–167. – Henry Havard, *Dictionnaire de l'ameublement et de la décoration depuis le XIIIe siècle jusqu'à nos jours* I–IV, Paříž 1887–1890, heslo *Lit*, s. 370–469.

⁴ Yves Carlier, *Le vocabulaire et les typologies des lits en France au XVIIIe siècle*, *In Situ. Revue des patrimoines* 2019, č. 40. Dostupné z: <http://journals.openedition.org/insitu/23357>, vyhledáno 8. 9. 2021. – Vivien Richard, *Les lits de Louis XIII à Versailles. Entre sobriété et majesté: manifeste d'un dessein royal*, *In Situ. Revue des patrimoines* 2019, č. 40. Dostupné z: <http://journals.openedition.org/insitu/23725>, vyhledáno 8. 9. 2021. – David Mitchell, *Fashion Bed and Room in London, 1660–1735*, in: *Furnishings Textiles. Studies on Seventeenth- and Eighteenth-Century Interior Decoration*, ed. Anna Jolly, Riggisberger Berichte 17, Riggisberg 2009, s. 21–34.

⁵ Muriel Barbier – Nicolas Courtin, *Le numéro en bref – Lits historiques. Première anthologie des lits européens du XVe au XIXe siècle*, *In Situ. Revue des patrimoines* 2019, č. 40. Dostupné z: <http://journals.openedition.org/insitu/24766>, vyhledáno 4. 10. 2019.

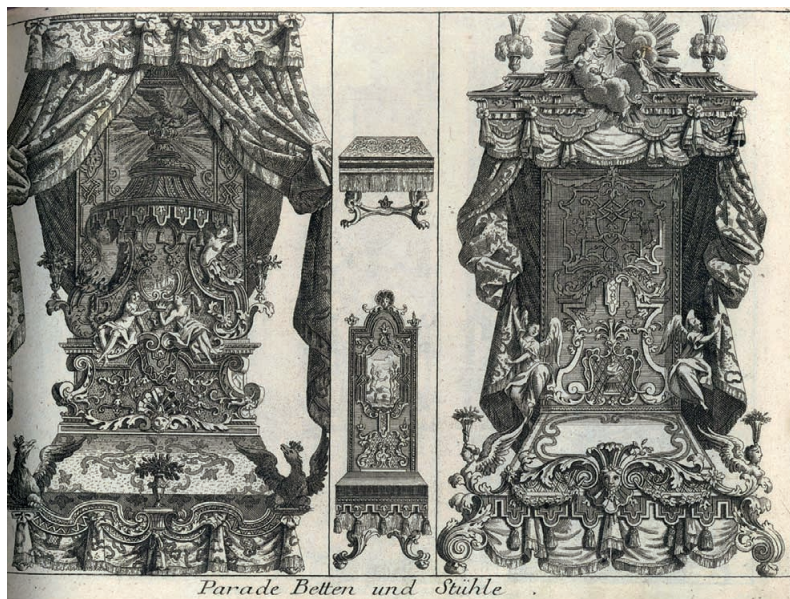

4

Obr. 4. Originální čalounické dekorace čela parádního lože (state bed), styl Daniela Marota st. Zhotoveno pro Thomase barona Coningsby, dvořana a přítele krále Williama III., v roce 1698 pro zámek Hampton Court. Sbírky a foto: MET museum, New York.

Obr. 5. Návrhy Paula Deckera st. na parádní lože a další nábytek z konvolutu *Schilder vor Bildbauer und Goldschmidt*, vydaného Johanem Christophem Weiglem v Norimberku, kol. 1700–1715. Sbírky zámku Velké Losiny. Foto z dokumentace NPÚ.

5

řů.⁶ Nicolas Pineau (1684–1754) a Germain Boffrand (1667–1754) se ve svých návrzích parádních loží postupně inspirovali i novou módou z doby Ludvíka XV., tzv. stylem *Régen-ce*, Jean-Francois Blondel (1683–1756) dával přednost uměřenějším liniím. Ve středoevropském prostoru rezonovaly návrhy loží Paula Deckera st. (1677–1713), které byly ovlivněny Marotovými designy a publikovány v grafických listech vydávaných v Augsburgu, či předlohy Johanna Jacoba Schüblera (1689–1741), rovněž šířené augsburskými rytci a tiskaři.⁷ Některé se dočkaly i pozdějších reprintů a spolu s tisky dalších umělců jsou dochovány ve sbírkách českých a moravských zámků. Ve vídeňském prostředí nejvyšších kruhů působil na tomto poli i návrhář francouzského původu Claude Le Fort du Plessy († 1757).

Od 18. století širili své znalosti z realizací přední čalouníci tiskem, sepisovali poznatky a technické návody do příruček vydávaných ve Francii i dalších zemích. Mezi zakladatelské práce v této oblasti patřila díla pařížského čalounického mistra Jeana-Françoise Bimonta (1717–1799), jehož příručky vycházely v průběhu druhé poloviny 18. století.

Výjimečně vysoké ceny luxusních čalounických kusů nebyly dány jen samotnou náročnou prací čalouníka, vyšivače, prýmkáře či krajčářky. Nákladnost takovýchto předmětů byla založena především na použití mimořádně luxusních tkanin, bort, třásní, šňůr a střapců, které vrcholné interiéry vládařských a aristokratických sídel dekorovaly. Byly používány vzácné textilie, monochromní i s raporty (vzory), z hedvábí, vlny či z kombinací těchto materiálů zahrnujících i lněná vlákna. Doložena jsou také lože se závěsy a přehozy charakteru tapisérií. S rozšiřující se oblibou cenného, původně indického *chintzu*, leštěné textilie s vynikajícími stálobarevnými vzory, se v 18. století k těmto materiálům přiřadila ve větší míře i bavlna, jindy zdobená bohatým vyšíváním. Koncem tohoto století začaly být s novými tvary doby klasicismu a empíru rozsáhleji používány i jemný bavlněný mušelín a jemné polotransparentní lněné tkaniny. Používané hedvábné damašky, lampasy, vícebarevné řezané hedvábné samety a brošované látky byly vytvářeny náročnými tkalcovskými technikami. Některé z těchto tkanin byly celé protkávané nebo měly vytkané či vyšité části vzorů z nití z drahých kovů, zlata či stříbra, někdy i v souvislých plochách, což ještě dále zvyšovalo jejich nákladnost. Takové nitě, zhotovované nejčastěji obtáčením drahého kovu spirálovitě kolem hedvábné duše, byly používány i na paličkované krajkové borty a spolu s hedvábím i na borty tkané a vyšívání, na třásně, šňůry a střapce, které čalounické výtvořily zdobily.⁸

Interiér parádní ložnice

Mezi prostory zámeckých a palácových sídel s nákladnými dekoracemi a vybavením, vytvořenými pro okázalou reprezentaci, patřily v před-

ních rezidencích rodů k těm nejvýznamnějším také místnosti pokojů – ložnic s luxusními loži pro pána a paní domu. V některých domech to byly i pokoje s takovými loži, připravené pro nejvýznamnější hosty. Mnohé tyto místnosti měly mimořádné umístění v prostorovém členění zámku či paláce. Bývaly součástí *piana nobile* (reprezentačního panského podlaží), zřizovaly se na čestném místě v enfiládách apartmánů, jež byly nazývány i apartmány parádními. V raných dobách, před rozšířením apartmánového členění prostor, mohly také přímo navazovat na velké sály sídel.

Tyto pokoje – ložnice majitelů či velmi významných hostů – měly od středověku do počátečních dekád 19. století polyfunkční charakter. Svým majitelům sloužily nejen jako ložnice, ale také jako společenský pokoj, byly tedy i salonem a přijímací místností pro pečlivě

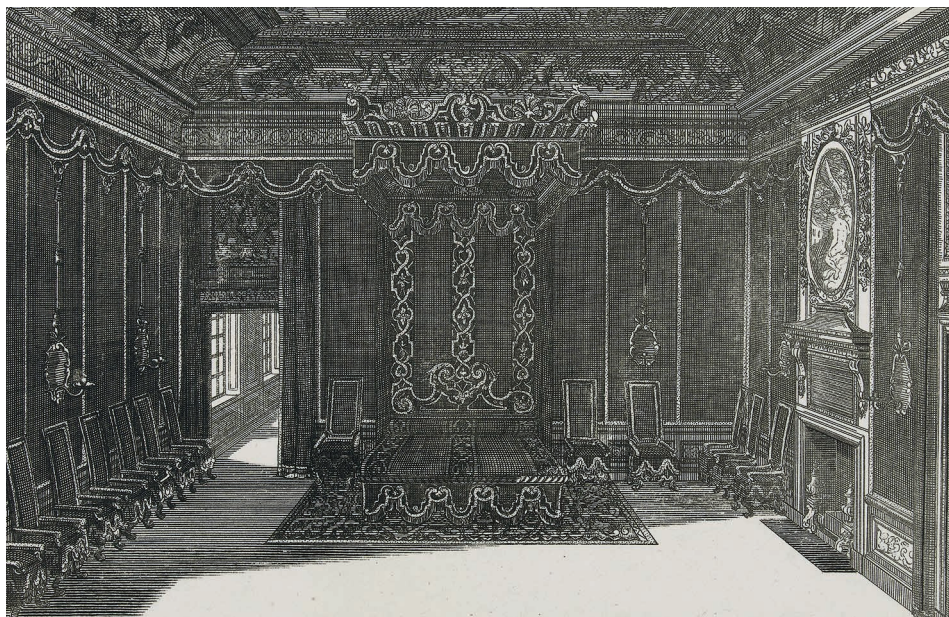
■ Poznámky

⁶ Anne Ratzki-Kraatz, A French Lit de Parade „A la Duchesse“ 1690–1715, *The J. Paul Getty Museum Journal*, 1986, č. 14, s. 95–98. – Peter Thornton, *Authentic Decor. The Domestic Interior 1620–1920*, London 2000, s. 82. Zde publikován i Marotův návrh parádního ceremoniálního lože pro Sophii, vévodkyni Mecklenburg-Schwerin.

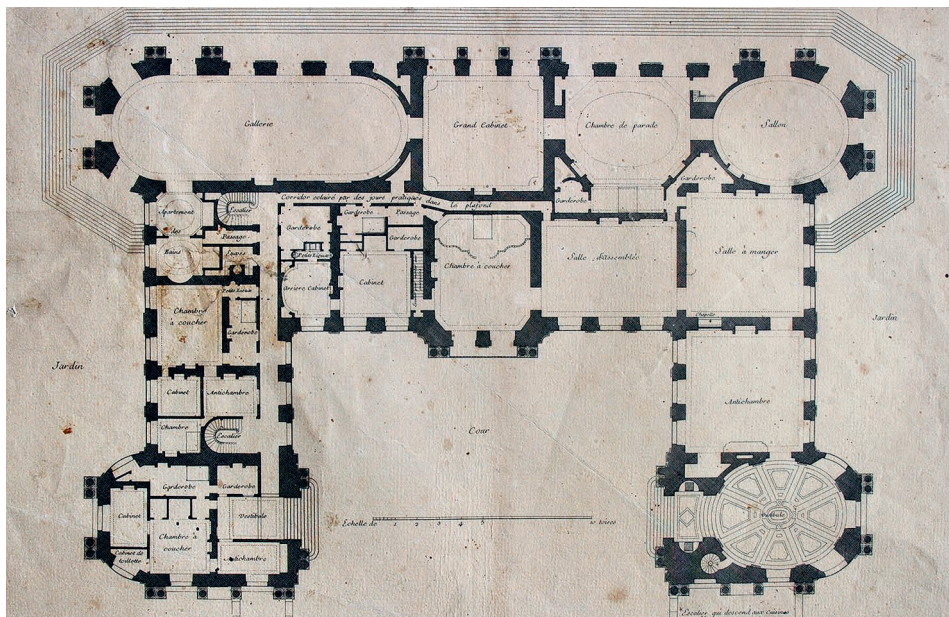
⁷ Thornton (pozn. 6), s. 48–137. – Heinrich Kreisel, *Die Kunst des deutschen Möbels I, Von den Anfängen bis zum Hochbarock*, München 1968, s. 146–155.

⁸ Annabel Westmann, *Fringe, Frog and Tassel. The Art of the Trimmings-Maker in Interior Decoration*, London 2019. – Eadem, Extravagant Enbelishment: Trimmings on State Beds in Britain, 1660–1700, in: *Furnishings Textiles* (pozn. 4), s. 35–46.

6

7

vybrané návštěvy. Předpokládalo se, že bude obdivován luxus a styl jejich vybavení, a mezi jinými především nádherná parádní lože, jež bylo považováno za symbol aristokratické urozenosti, vyjádření stavovské příslušnosti a zejména v sídlech suverénů za symbol zrození, jímž pokračoval majetát rodu, místo související s obřady narození, svatby i smrti.

Některé parádní ložnice byly jako místo pro spaní používány jen zřídka nebo k tomuto účelu nebyly určeny vůbec. V takovém případě pak majitelům sloužily k přespaní ještě další ložnice, které měly privátnější charakter a nacházely se v ústraní. I v těch zámcích, kde takovéto rozvržení, zřizované především v sídlech vládařů a nejbohatší aristokracie, nebylo použito, dokládají popisy v řadě historických inventářů

pokoje – ložnice pána a paní – jako místnosti nákladně a bohatěji zařízené a vlastní lože jako nejdetailněji popsany předmět, zejména pokud se týká jeho textilních součástí.

Parádní ložnice, v německy psaných inventářích nazývaná *Paradeschlafzimmer*, *Prunk Schlafzimmer*, mohla být součástí parádních apartmánů, *Paradezimmer*, *Prunkzimmer* nebo také *Reichenzimmer*. Tento název byl překladem francouzského pojmenování pro tyto prostory – *appartement de parade*, *appartement de parerement*, *appartement d'apparat* –, užívaného zejména ve vlivných dílech francouzských architektů 17. a 18. století.

Obr. 6. Interiér parádní ložnice s ložem typu *lit à la duchesse* a s krbem. Stěny ložnice jsou potaženy špalíry z pružů tkaniny členěnými posameteriemi, motiv lambrekýnu se objevuje na loži, na čalounění židlí i dekorativním závěsu při stropě obíhajícím pokoj. Koberce pod ložem, symbol luxusu, byl takto používán zejména v severnějších evropských zemích. Daniel Marot starší, 1703, Rijksmuseum, Amsterdam.

Obr. 7. *Pâdorys piana nobile Palais de Bourbon, Paris* – St. Germain, architekti Lorenzo Giardini († 1722), Pierre Lassurance († 1724). Parádní ceremoniální ložnice s místem pro lože odděleným balustrádou je ústřední místností hlavního parádního apartmánu, další ložnice jsou součástí apartmánů vedlejších. Sbírký zámku Rájec nad Svitavou.

Centrem takové ložnice bylo rozměrné lože, téměř vždy s baldachýnovým krytím. Ikonografické prameny doby renesance dokládají méně často některá lože bez baldachýnů nebo se svěšenými závěsy i pro pokoje urozených a majetných vlastníků, spíše však tam, kde byli jejich autoři inspirováni interiérem jižních zemí Evropy.⁹ Zde takové opatření mohlo být v letním období žádoucí a svěšené závěsy mohly být také nahrazeny transparentní lehkou moskitytírou. Rané příklady, zobrazené v některých dílech italské malby 14. a 15. století, dokládají i konstrukce samostatně stojící v malé či větší vzdálenosti kolem lože, se závěsy na zatahování, i konstrukce zavěšené od stropu.¹⁰ Takové technické řešení našlo svoje uplatnění i v budoucích staletích. Baldachýnové lože se postupně vyvinulo v několik typů zejména podle tvaru nebes se závěsy, jež kryla vlastní postel. Ta mohla nabývat podob od masivních, architektonicky a sochařsky pojatých, bohatě dekorovaných dřevěných konstrukcí doplněných tkaninami až po lehké, ale pro panstvo luxusní stanové textilní formy obdélného, oválného či kruhového tvaru.¹¹

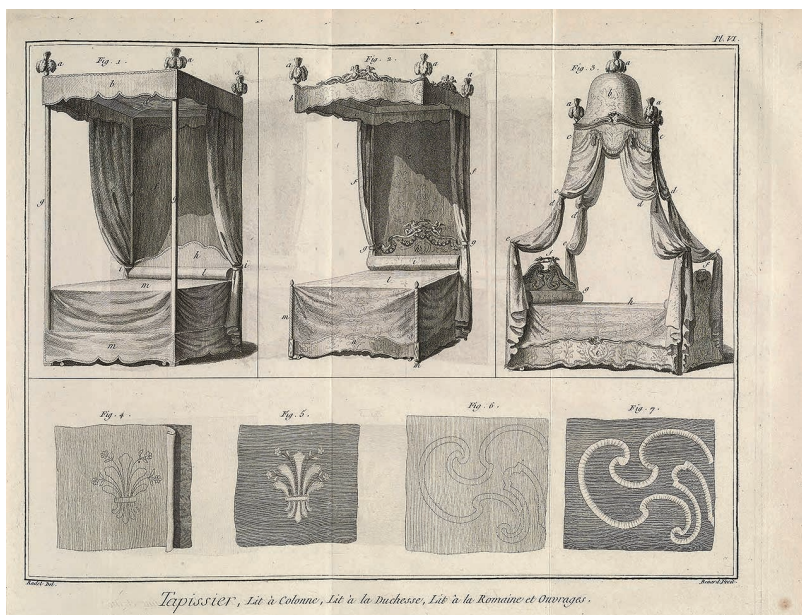
■ Poznámky

⁹ Thornton (pozn. 3), s. 111–167.

¹⁰ Ibidem, s. 118–119, 122–123. Příklady ze 14. a 15. století dokládají tuto možnost řešení, v pozdějších dobách různým způsobem využívanou.

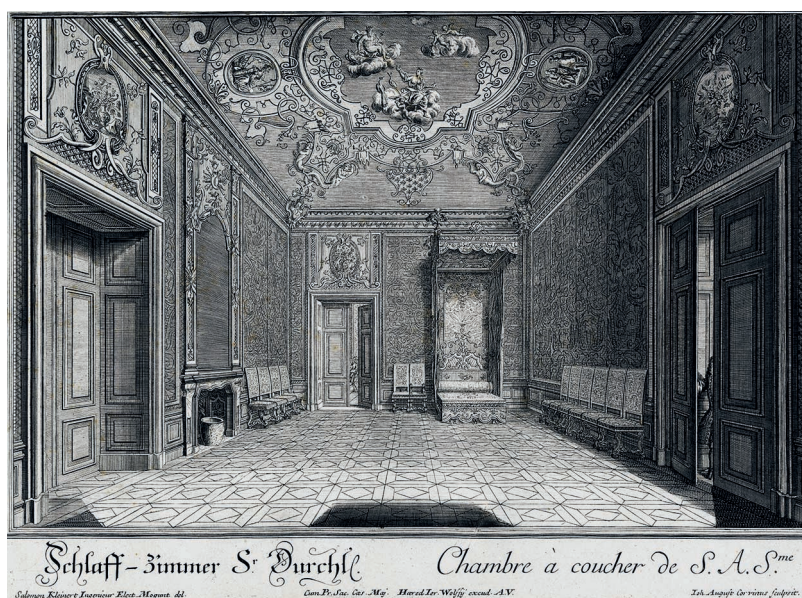
¹¹ Muriel Barbier, Le vocabulaire des lits de la Renaissance en France à la lumière des sources, *In Situ. Revue des patrimoines* 2019, č. 40. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/insitu.23340>, vyhledáno 8. 9. 2021. – Michele Danieli, Naître, aimer, mourir. Les lits (et leurs habitants) dans la peinture bolonaise des XVIe et XVIIe siècles, *In Situ. Revue des patrimoines* 2019, č. 40. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/insitu.22782>, vyhledáno 8. 9. 2021. – Jean Vittet, Les lits royaux de la Renaissance à la lumière des archives de Louis XIV, *In Situ. Revue des patrimoines* 2019, č. 40. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/insitu.22950>, vyhledáno 8. 9. 2021.

Obr. 8. Práce čalouníka – typy loží z *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné* (Diderot – Le Rond D'Alembert, 1777–1779), část *Tapissier – lit à colonne* – sloupkové lože, zde ve stylu 18. století, *lit à la duchesse* a varianta *lit à la polonoise* s vysokým klenutým baldachýnem tvaru kupole nazývaná *lit à la Romaine*. Foto z dokumentace NPÚ.

Obr. 9. Interiér parádní ložnice prince Evžena Savojského v horním paláci Belvederu na předměstí Vídně byl navržen Claudem le Fort du Plessy. Lože typu *lit à la duchesse* je zde umístěno blíže k rohu této společenské místnosti, patrně s ohledem na situování enfilády. Spolu se sedacím nábytkem tvoří zcela formální vybavení pokoje. Salomon Kleiner, 1733. Převzato z: <https://sammlung.belvedere.at/objects/17449/schlafzimmer-des-prinzen-eugen#>, vyhledáno 5. 10. 2021.

míst. Ty byly určeny spíše pro jiné části apartmánů než do pokojů – ložnic. V 60. letech 18. století však byly pro manufakturu des Gobelins Françoisem Boucherem (1703–1770) a Mauricem Jacquesem (1712–1784) vyzorovány a pro nejnáročnější zákazníky zhotoveny celé interiéry ložnic, včetně gobelínového lože *en suite*.¹² Velké nizozemské tapiserie byly v prostorech ložnic ponechávány zejména v památných místnostech s loži, na některých zámcích a rezidencích nedotčeně zachovávaných z minulosti. Tak byl i na knížecím lichtenštejnském sídle ve Valticích uchováván památný pokoj – ložnice s ložem z 18. století, dekorovaný tapiseriemi, doložený ještě na historických fotografiích z přelomu 19. a 20. století.

S postupujícím 17. stoletím a ve století 18. byly tkaniny používány na dekorace stěn adjustovány v podobě textilních panneaux, zcela pokrývajících stěny, nebo vkládány do paneláže a lambrií. Jejich připevnění na stěny realizoval čalouník často s pomocí dřevěné lištové konstrukce, na kterou byly textilie, zespona chráněné podpůrnou tkaninou, napnuty. Některé

V průběhu druhé poloviny 17. století začal vývoj lože, tohoto monumentálního nábytkového předmětu, směřovat k artefaktům, jejichž nebesa se stala kompletní čalounickou prací. Řada typů byla vytvořena na skryté dřevěné konstrukci, se sloupky částečně nebo zcela zakrytými tkaninou. Některé baldachýny měly oporu jen ve skrytých slupcích či konstrukcích v hlavách postele, nebo ji postrádaly zcela a byly zavěšeny od stropu. Lože, jež měla čtyři ozdobné dřevěné sloupky, dřevěná čela, někdy i celé stěny, a v podhledové části pevná dřevěná nebesa, ve své luxusní a rozměrné podobě určená pro panstvo, dekorovaná řezbou, malbou a zlacením a doplněná nákladnými textilními závěsy a lambrekýny, se stala minulostí. Byla starodávným typem, jenž ještě přežil v podobě jednoduchých menších postelí větší-

nou určených pro personál. V rustikálním a měšťanském prostředí tento typ přetrvával déle do 18. století. Později byl oživen jako součást módní výzdoby šlechtických sídel v době romantického historismu a návratu ke starým slohům, zejména ve druhé polovině 19. století.

Pro dekorace stěn ložnic i jako určité zateplení, pokud bylo potřebné, se používaly textilie – tapiserie i tkaniny. Tapiserie tkané na gobelínovém stavu byly po staletí luxusní součástí interiérů sídel včetně prostor pokojů – ložnic. Jejich móda, v evropském světském interiéru více rozšířená od 14. století zejména v podobě velkých severofrancouzských a nizozemských artefaktů, začala částečně pohasínat až po první třetině 18. století. Byla však oživena novými designy s rokokovými náměty z manufaktur v Gobelínu, Beauvaux, Aubussonu a dalších

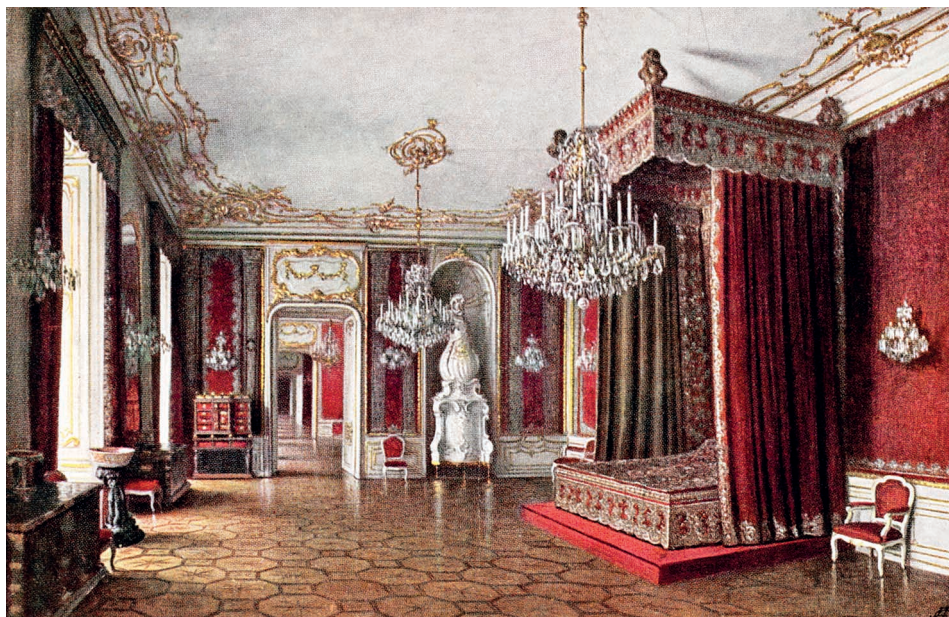
■ Poznámky

¹² Lukášová (pozn. 1), s. 233–234. – Frédéric Dassas, *Les témoignages du lit de la chambre de la duchesse de Bourbon au Palais-Bourbon et leur présentation au Louvre In Situ. Revue des patrimoines* 2019, č. 40. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/insitu.24796>, vyhledáno 8. 9. 2021.

¹³ Tak jsou adjustovány i originální špalíry z červeného brocatelu, doložené v inventáři z roku 1732, dochované na stěnách privátní kaple v apartmá kněžny na zámku Český Krumlov, viz Eva Lukášová, *Historická instituce fideikomisu a její význam pro uchování autentických sbírek a mobiliářů českých a moravských zámků, Zprávy památkové péče* LXVII, 2000, č. 6, s. 449–451.

¹⁴ Lukášová (pozn. 1), s. 126–128.

10

11

dekorace byly zvnějšku fixovány ozdobnými lambriemi, lambrisy a přidržovány paneláží. Podložení podpůrnou tkaninou také záviselo na druhu vrchní dekorativní textilie. Silné typy brocatelů a podobných tkanin se bez ní někdy mohly obejít.¹³ Ve vrcholných interiérech vládařských a aristokratických rezidencí byly pruhy tkanin dekorovány posamentériemi – bortami, šňurami, třásněmi a také krumplováním, někdy i s použitím drahých kovů, vytvářejícími ornamenty či pásy.

Zařízení místností ve stylu zvaném *en suite*, s textilními dekoracemi celého interiéru v jedné barvě či v odstínech jedné barvy a se shodným materiálem na všech čalouněných částech, se šířilo od druhé třetiny 17. století z Francie.¹⁴ V inventářích českých sídel jsou zachyceny ta-

kovéto místnosti mnohem dříve, již na počátku 17. století, a v ikonografii pak doloženy na portrétech z českého prostředí s naznačeným interiérem, pocházejících z druhé poloviny tohoto století.¹⁵ V raných dobách byly ovlivněny módou přicházející z italského prostředí, k němuž měla česká a moravská aristokracie přímé vztahy, kulturní, obchodní i politické. Itálie byla kolébkou tohoto sofistikovaného stylu dekorací, importovaného do Francie ve 30. letech 17. století.

V českém prostředí, a nejen zde, dokládají historické inventáře v průběhu 17. století a do počátku 18. století v nezanedbatelném počtu místností apartmánů, včetně ložnic, také obložení stěn koženými špalíry, zdobenými malbou, zlacením a stříbřením. Takové artefakty mohly

Obr. 10. Parádní lože (*Prunkbett – Paradebett*) císařovny Marie Terezie, hedvábný samet dekorovaný výšivkou z nití se zlatým kovem. Tvoří zařízení *en suite* s dochovanými špalíry na stěnách, původně v Hofburgu. Bylo dokončeno při příležitosti svatby Marie Terezie a Františka Štěpána Lotrinského v roce 1736. V současnosti je i s původními špalíry je vystaveno v zámku Schönbrunn. Historická pohlednice z Hofburgu, 1920–1925, sbírky a foto Wien Museum.

Obr. 11. Lože typu *lit à la française* z první poloviny 18. století. Pohled do dnes již změněné ložnice loveckého habsburského zámku Eckartsau v Marchfeldu, Dolní Rakousko. Vysoké lože na snímku z fotografických sbírek Františka Ferdinanda d'Este je zhotoveno z hedvábného damašku, použitého v celé místnosti ve stylu *en suite*. Historická fotografie z přelomu 19. a 20. století, sbírky zámku Konoπίště. Foto z dokumentace NPÚ.

velkou měrou zlepšovat klimatické podmínky chladných obytných prostor, kromě svého estetického účinku, dosahovaného polychromií a gofráží s florálními a dalšími vzory, např. erbovními znaky. Takto byly vybaveny mnohé místnosti apartmánů včetně ložnic vévodského paláce Albrechta Eusebia z Valdštejna v Praze zaznamenané v inventáři z roku 1634, místnosti apartmánu s ložnicí pozůstalého po Lucii Otýlii hraběnce Slavatové na zámku Jindřichův Hradec v roce 1636, prostory ložnice staré kněžny, *alte Fürstin*, Marie Ernestiny z Eggenbergu, vévodkyně krumlovské, na zámku Český Krumlov v roce 1712 i jinde.¹⁶

Součástí zařízení ložnic, jimž se věnoval čalouník, byly i sestavy sedacího nábytku, nezbytné pro naplnění společenské funkce, kterou tato prostora po staletí měla. V 17. století to byly parádní židle a sedáky – taburety s drahocennými tkaninami a posamentériemi, postupem času stále plastičtější a sofistikovanější polstrované, stavěné často v souvislých řadách kolem stěn. Několik sedáků s luxusním čalou-

■ Poznámky

15 Raným příkladem je takzvaný Zelený pokoj na zámku Český Krumlov, popsáný v inventáři z roku 1600, publikovaném Hynkem Grossem, viz Hynek Gross, *Inventář zámku v Českém Krumlově*, sepsaný v r. 1600 V. Březanem, in: *Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské při Městském muzeu v Čes. Budějovicích za rok 1929*, České Budějovice 1930, s. 16–26. K portrétům s naznačeným interiérem viz Lukášová (pozn. 1), s. 122–123.

16 Lukášová (pozn. 1). – Eva Lukášová – Vendulka Otavská, *Aristokratický interiér doby baroka ve světle historických inventářů*, Praha 2015. – Lukášová – Smolová (pozn. 1).

17 Takto je i včetně rozmístění dochováno například v parádní ložnici, *State Bedroom*, s parádním ložem, *State Bed*, na anglickém zámku Knole v Kentu.

něním mohlo být umístěno symetricky podle lože nebo před něj.¹⁷ Do tohoto místa, do nou postele, byla často pořizována čalouněná takzvaná lavice k loži. Parádní židle s područkami či bez nich byly koncem 17. století a od počátku století 18. postupně vystřídány pohodlnými křesly, často v podobě celých sestav těchto kusů sedacího nábytku. Rozšířením či zdvojnásobením sedáků nejstarších typů židlí s područkami a křesel začaly postupně vznikat pohovky, jejichž zhotovování bylo zároveň inspirováno Orientem i starším typem odpočivné lavice s vysokou opěrou.

Židle, sedáky, lavice a křesla, případně pohovky, někdy opatřené polštáři, mohly být zhotovovány i jako soupravy korespondující svými tkaninami s podobou lože, vše ve stylu *en suite*. V tomto provedení mohly interiér doplňovat i přehozy na stoly, závěsy na okna, portiéry dveří, závěsy pro oblíbené niky a alkovny.

Baldachýnové lože

Baldachýny z tkanin, a nejen z nich, byly symbolem, který zdůrazňoval význam vznešených a mocných osob od dob starověkých kultur. Starobylého data je rovněž jejich použití nad ložem. V podobě stanových obdélných, oválných či kruhových forem jsou zpodobněny v mnohých ikonografických pramenech od nejstarších dob. Vždy byly příležitostí pro práci řemeslníků umění krejčovského, vyšivačského i čalounického i pro uplatnění luxusních textilií.

Vrcholné podoby čalounické práce nabylo lože v podobě baldachýnové postele postupně v průběhu 17. století. Již od druhé třetiny tohoto století celočalouněné krytí u luxusních loží zcela převládalo a vrcholu dosáhlo v monumentálních rozměrných artefaktech vytvářených podle francouzské módy doby Ludvíka XIV. a jeho následovníků. Bylo často zváno parádní lože, *lit de parade*, a v případě symbolických slavnostních loží suverénů, někdy i stavěných na piedestal či za balustrádu, *grand lit*, *grand lit de parade*.¹⁸ Do středoevropského prostředí se rozšířilo i pod názvem francouzské lože, *lit à la française*, *Französische Bettstadt*. Pojmenování *lit à la française* nebylo zcela ustáleným názvem, mohlo označovat také částečně odlišné tvary, například i archaičtější typ s dekorativní konstrukcí s římsou a nezakrytými sloupky s řezbářskou výzdobou a textilními nebesy, nebo i jinou formu postele, s kratším baldachýnem. V mimofrancouzském prostředí se takto mohly nazývat obecně i tvary módních druhů postelí, podle vzorů přicházejících z Francie. Převážně však toto pojmenování označovalo rozměrné parádní lože se sloupky a obdélnými textilními nebesy sahajícími přes celou část lůžkové partie.¹⁹

Lit à la française

Lože typu *lit à la française* ve své celočalouněné variantě mělo čtyři opěrné sloupky pro nebesa skryté v tkanině, v některých případech i pomocí zvláštních závěsů, které je zakrývaly a mohly k nim být přivázány šňůrami. Vlastní baldachýn obdélného tvaru přes celé lože čalouník upevňoval na dřevěnou opěrnou konstrukci – římsu, dekorovanou řezbou s náročnou povrchovou úpravou nebo zcela pokrytou textilií. Vnitřní část baldachýnu, podhled nebes, byla místem mimořádné výzdoby a uplatnění luxusní tkaniny. Ta se opatřovala podkladem z pevných „technických“ tkanin, například lněných, konopných či utkaných z konopí a bavlny, i v několika vrstvách. Pokud nebyla vrchní část baldachýnu vůbec viditelná zespodu, konstrukce se zpevňujícími vrstvami tkanin se navrchu většinou již nijak nezakrývala. K podhledové části, viditelné zejména ze samotného lože, patřily čtyři vnitřní krátké závěsy lambrekýnového či rovného typu, které mohly být ze všech stran přišity k vlastním nebesům a vytvářely prostorový útvar. Tyto závěsy měly na vnější straně podšívku, často ušitou z jednobarevného hedvábného taftu. Stejný rozměr, tvar a způsob ušití, včetně podšívky, pak měly vnější krátké závěsy, jednotlivě zavěšované zrcadlově k vnitřním. Sestava obou typů krátkých závěsů byla v inventářích českých a moravských zámků někdy nazývána věnec, horní věnec, *Kranz*.

Mezi vnitřní a vnější horní věnec se na dřevěnou konstrukci upevňovaly tyče, po kterých se zatahovaly a stahovaly dlouhé závěsy lože, ušité stejně jako baldachýn a krátké závěsy z luxusní tkaniny, a to oboustranně, a opatřené kroužky. Dlouhý závěs v hlavách, umístěný za mnohdy náročně zdobeným horním čelem postele, mohl i nemusel být přizpůsoben k zatažení. Při spodní části lože, která byla vždy bez čela v nohách, obestíraly boční partie vlastního lůžka ze tří stran další krátké závěsy sahající až k zemi, nazývané i dolní věnec, věnec v nohách. Přes lože opatřené čalouníkem sestavou několika matrací a podhlavníků a přes polštáře a pokrývky s luxusními povlaky se pokládal nákladný přehoz, deka, *Decke*, *Converdecke*. Ta po stranách částečně překrývala dolní věnec. Často byla nastřížena a ušita tak, aby po položení přes lože vytvářely její převisy obdélníky s hranami.

Na vnější a vnitřní části lože – baldachýnu, dlouhých závěsů a horním věnci – nemusely být vždy použity stejné tkaniny. Vnější, případně i vnitřní části lože mohly však také barvou i tkaninami korespondovat s dalšími textilními dekoracemi celé místnosti a vytvářet zařízení *en suite*. Čelo postele, pokud bylo čalouněno, mohly zdobit i plastické ozdobné tvary, zhotov-

ené prošíáním a vycpávkami pod tkaninou či výšivkou – krumplováním. Stejně jako u jiných počalouněných a krumplovaných artefaktů byly pro tyto vycpávky používány textilní a papírové materiály a také dřevěné formy.

Celou sestavu lože zdobily náročné posazení, borty a šňůry lemující tkaniny a vytvářející ornamenty. Užívaly se i trásně na okrajích závěsů a štrappe. Na rohové části horní partie nebes byly stavěny výrazné dekorace, například ve tvaru váz, kuželek či makovic, od 16. století rozšířené u některých loží s nebesy, včetně těch celodřevěných. Od druhé třetiny 17. století započala móda kytic z barvených volavčích a pštrosích per vybíhajících z těchto dřevěných, někdy i textílem potažených váz a dalších tvarů. Jindy byly péřové kytice nahrazeny sofistikovaným čalounickým výtvozem, textilními vázami i plastickými trojrozměrnými květinami, takzvanými lillemi či poupaty, *Lilien*, *Knopfen*, zhotovenými z tkaniny vycházející z látek použitých na loži. Textílie potahovala duši, jež mohla být vyrobena z tvarované papíroviny. Některé tyto artefakty bývaly vytvořeny i z polychromovaného kovu, rovněž v podobě květů – lilí či poupat.

Přípravu takového lůžka pro spaní a jeho ustýlání obstarávalo služebnictvo. Zejména stlaní bylo náročným procesem a vyžadovalo zkušenost. Pro dosažení žádoucího perfektního tvaru přehozu a pod ním uložených lůžkovin byla používána i dřevěná hladítka.²⁰

Umístování luxusních panských loží do rohu místnosti, doložené ještě na některých ikonografických pramenech zejména do poloviny 17. století, bylo postupně opuštěno.²¹ Parádní lože se stalo centrálním srdcem místnosti a vlastně i celého apartmánu, stávalo na čest-

■ Poznámky

18 Havard (pozn. 3), heslo *Lit*; historické prameny dokládají, že některá parádní lože ve Francii byla původně spíše kvadratického tvaru, postupně však monumentální vertikální zcela převládala. – Ratzki-Kraatz (pozn. 6), s. 95–98.

19 Havard (pozn. 3), heslo *Lit*. – Thornton (pozn. 3). – Thornton (pozn. 6). – Lukášová (pozn. 1).

20 Rekonstrukce takového způsobu ustýlání je prezentována například v rámci edukativních programů v interiéru ložnice anglického tudorovského manoru Oak House, West Bromwich

21 V ikonografických pramenech 18. století je doloženo jen zřídka, například u některých parádních loží v ložnicích apartmánů sídel prince Evžena Savojského, zachycených na rytinách Solomona Kleinera. Byly situovány poněkud blíže k rohu, s ohledem na dispozici enfilády.

12

13

ném místě, nejčastěji s čelem na středu vybrané stěny pokoje – ložnice tak, aby bylo možno prostor zcela symetricky zařídit, a to včetně zohlednění polohy oken a dveří. Architekti velmi často na svých plánech naznačovali kresbou umístění lože v navržené prostře, někdy i v nice pro toto lože záměrně vytvořené tak, aby byl v celé podobě interiéru, včetně jeho zařízení, dodržen estetický kánon obdivované symetrie. S módou rokoka se umístění do rohu částečně vrátilo, a to u typu takzvaného rohového lože, ale ve zcela jiné podobě, s čelem napříč k rohové partii místnosti.

Tvary baldachýnových loží

Tvary baldachýnových loží, která byla, s výjimkou typů s dekorativními římsami ze zlaceného

a polychromovaného dřeva či vzácně i z drahého kovu, většinou kompletní čalounickou prací na skryté dřevěné konstrukci, nabyly v průběhu 17. a 18. století mnoha podob.²² U loží s lehčí a vzdušnější podobou baldachýnu, často i vyžadující křivky, stále více šířených zejména od druhé poloviny 18. století, se větší měrou využívala také podpůrná konstrukce ze železných tyčí. Užití tohoto materiálu pro podpěru nebes, zejména stanového či cestovního typu, bylo známé od nejstarších dob. Rozličné názvy loží uvádějí dochované čalounické příručky a encyklopedické slovníky uměleckých řemesel a předmětů zejména francouzské produkce z 18. a 19. století, jež reflektovaly módní vliv Francie, který tato země na evropské prostředí od poslední třetiny 17. století měla. Ne

Obr. 12. Interiér zámku Valtice s ložem typu *lit à la duchesse* z hedvábného damašku z doby kolem 2.–3. čtvrtiny 18. století. Stejná tkanina byla použita i na čalounění sedacího nábytku. Mathilde Esch, kolem poloviny 19. století. Soukromá sbírka Videň.

Obr. 13. Interiér ložnice ze zámku Valtice, dekorované čtyřbarevným reliéfním řezaným sametem ve stylu *en suite*. Zařízení s touto tkaninou na špalírech stěn, na loži s baldachýnem a na čalounění sestavy pohovky, křesla a židlí, z níž část je na fotografii zachycena, pochází z doby kolem 2.–3. čtvrtiny 18. století. Historická fotografie z publikace *Alte Innenräume Österreichischer Schlösser, Paläste und Wohnhäuser*, vydaná Josefem Folnesicem, 1910. Sbírký zámku Krásný Dvůr. Fotografie z dokumentace NPÚ.

vždy však bývalo názvosloví zcela shodné, některé typy se naopak od sebe lišily jen v určitých detailech. Tyto prameny dokládají mnoho desítek různých pojmenování baldachýnových loží. Specifické názvy vznikaly rovněž pro čalounické dekorace s baldachýny vytvářené pro pohovky či lůžka, která měla charakter pohovky či odpočivného lože, *lit de repos*. Názvy jsou někdy zachyceny i na kresbách a rytinách s návrhy architektů a bývají také zmiňovány v historických inventářích. V historických inventářích českých a moravských zámků i městských rezidencí jsou tyto informace vzácné a bývají i podány ve zkomolené podobě, v jaké němčina dotčených společenských vrstev majitelů a jejich personálu převzala původní francouzské názvosloví. Česky psané inventáře jsou pak pro období konce 17. a pro století 18. výjimkou a české názvy vzácností. Na rozdíl od některých jiných evropských zemí se v Čechách a na Moravě i přes vysoký počet dochovaných aristokratických sídel s původními sbírkami a mobiliářem historická lože celočalouněného typu téměř nezachovala, až na výjimky a některé relikt. Ty většinou leží minimálně od konce 40. a 50. let 20. století po mnoho desetiletí v depozitářích.

■ Poznámky

22 Denis Diderot – Jean le Rond d'Alembert, *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, arts et métiers*, Paříž 1777–1779, heslo *Tapissier*. – Havard (pozn. 3), heslo *Duchesse*, heslo *Lit*. – Thornton (pozn. 3). – Thornton (pozn. 6). – Lukášová (pozn. 1). – Nicolas Courtin, *Le vocabulaire et les typologies des lits à Paris d'après les inventaires après décès de la première moitié du XVIIe siècle*, *In Situ. Revue des patrimoines* 2019, č. 40. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/insitu.23316>, vyhledáno 27. 5. 2021. – Edouard-Thomas Williamson, *Les Meubles d'art du mobilier national*, Paris 1885.

23 Thornton (pozn. 3), s. 111–167.

Lit à colonnes

Sloupková postel patří k nejstarším typům reprezentačního majestátního lože, zvaného zejména od posledních dekád 17. století lože parádní. Útlé dekorované sloupky této postele, zhotovované podle italské ikonografie již v 15. století, nahradily kolem roku 1500 a ve století 16. masivnější formy, často inspirované antickým tvaroslovím.²³ Čtyři dekorativní sloupky či sloupy v rozích nesly nebesa (u tohoto typu jsou uváděna zejména pevná celodřevěná nebesa), ale i baldachýn – nebesa textilní, upevněná na bohatě dekorované římsy nebo na jednoduché konstrukci římsy skryté pod závěsy z tkaniny. Sloupky zdobené řezbou i zlacením nabývaly rozličných forem, včetně figurálních karyatid. Baldachýn různých tvarů z luxusních tkanin i pevná nebesa doplňovaly vnitřní i vnější krátké závěsy kolem nebes, dolní krátké závěsy, ozdobný přehoz – deka, ozdobné vrchní polštáře a dlouhé závěsy na zatahování ze všech stran. Závěsy ve shrnutém stavu bývalo zvykem dekorativně obtočit kolem sloupků a prezentovat tak luxusní vnitřní výbavu lože. V 18. století byl tento název používán i pro parádní lože s textilním baldachýnem neseným čtyřmi štíhlými vysokými sloupky, často i ve tvaru rákosu, orobince, někdy zvané také *lit à quenouilles*. Variantou tohoto lože byla i postel s polosloupky, s textilním baldachýnem upevněným od stropu.

Lit à la française

Toto rozměrné lože, detailněji popsané v předchozím textu, bylo jedním z nejstarších typů celočalouněné parádní postele konce 17. a 18. století.²⁴ Jeho tvar se vyvinul ze sloupkové postele s celodřevěnými nebesy a z takzvané stanové postele obdélného typu, též zvané *Zeltbett*,²⁵ s textilními nebesy na obdélné konstrukci nad ložem. Předchůdcem tohoto typu bylo i lože zvané *lit à housse*, jehož obdélný uzavřený baldachýn postel dokonale obaloval, známé například z mnoha rytin francouzského malíře a rytce Abrahama Bosse (asi 1604–1676). Základním znakem *lit à la française* v jeho klasické podobě byl obdélný baldachýn na čtyřech sloupcích, sahající přes celou plochu vlastní postele. Název byl v některých případech používán i pro částečně odlišné varianty.

Lit à l'imperiale

Název tohoto lože byl odvozován od podoby imperiálního symbolu – tvaru císařské koruny, kterou připomínal baldachýn *lit à l'imperiale*, vyklenutý do linie S. Nejstarší příklady tohoto luxusního lože na zdobené dřevěné konstrukci pocházejí z 16. století. V různých modifikacích a na různých podpěrách, včetně těch pro zkrá-

cený baldachýn, byl tento typ vytvářen až do století 18. Lože bylo často mimořádně nákladně dekorováno závěsy a posamentériem a také ozdobami v podobě váz, makovic či kytic ze pštosích per nejen na rozích horní části baldachýnu, ale i v horním centrálním bodě klenu tých nebes. Tento tvar lože býval používán i pro ceremoniální parádní lože vládařů *grand de lit*. Lože s jednoduše vyklenutým baldachýnem bylo zvané *lit en dôme*.

Lit à la duchesse

Typ *lit à la duchesse* patřil k nejrozšířenějším tvarům vysokého parádního lože včetně jeho vrcholné reprezentativní podoby *grand de lit*. Datačně jej lze zařadit především do období prvních dvou třetin 18. století, jsou však známy i některé starší příklady z konce 17. století.²⁶ Tvarově i řadou textilních prvků vycházel z tzv. francouzského lože, s obdélným baldachýnem přes celou délku postele. Byl však bez předních sloupků, nebesa měl upevněná na skryté podpoře za čelem lože, někdy i uchycené přímo ve zdi nebo ve stropě. Závěs za dekorativním postelovým čelem byl pevně fixován, doprovázely jej dva postranní závěsy, stažené v hlavách lože. Při takovéto adjustaci se stal pohled nebes se sestavou krátkých závěsů mnohem více viditelným i zvnějšku lože. Pro vytvoření mimořádného efektu zhotovovali čalouníci na podhledu baldachýnu a na horním čele i trojrozměrné plastické tvary. Na podhledu nebes to mohla být i ustupující středová část v podobě tvaru kartuše s boltcovými či rojkovými tvary či ve tvaru oválu. Výrazné dekorace měl u některých loží tohoto typu i pevný závěs v hlavách, používány byly ornamenty z posamentérií i výšivky s erbovními znaky. Od běžnějšího baldachýnového lože se *lit à la duchesse* odlišovalo také svými monumentálními rozměry, nechyběly ozdoby římsy v podobě váz či makovic s kyticemi z pštosích per nebo textilních lilí i ozdoby ve tvaru dekorativního frontonu. Kratší závěsy měly často tvar lambrekýnu, v některých případech byla textilní dekorace zdobící římsu složitou kompozicí závěsů, šňůr a střapců.

Lit d'ange

Toto lože, zhotovované od druhé poloviny 17. století, mělo konstrukci podobnou jako *lit à la duchesse*, bez předních sloupků. Jeho základním znakem byl mohutný zkrácený baldachýn, vždy kratší než samotná postel. Na šířku zůstával stejný, kryl vždy jen určitou délku partie v hlavách. Fixní závěs v hlavách i čelo lože mohly mít bohaté dekorace. Baldachýn byl často zdoben sestavou pevně adjustovaných závěsů v komplikovaných aranžích. Kratší závěsy kolem baldachýnu měly tvary rovné či lam-

brekýnového typu. Byly používány také kratší textilní závěsy našasené do festonů, jejichž obliba v průběhu 18. století stále vzrůstala nejen u loží, ale i u sedacího nábytku, závěsů a dalších interiérových aranží. Přetrvala až do 19. století. *Lit d'ange* patřilo k ložím, jejichž podvázané delší závěsy v hlavách se nezatahovaly. V některých sériích rytin s návrhy nábytkových předmětů, například Justa-Nathana Françoise Bouchera (1736–1782), byl i tento tvar lože zván *lit à la française*.

Lit à la polonaise

Rokoková móda doby *Régence* a Ludvíka XV., s dekory bohatě rozvíjejícími linie křivek, s sebou přinesla požadavek na uplatnění takového designu i v návrzích tak významného předmětu, jakým byl baldachýn pro lože vznešených majitelů. Lože vytvořené v tomto stylu, typu *lit à la polonaise*, mělo baldachýn vždy menších rozměrů než samotná postel. Baldachýn, navrhovaný v různých tvarech – obdélných, kruhových, oválných či neckovitých byl umístěn nad středem lůžka na symetrické kovové konstrukci čtyř zakřivených tyčí vedoucích k podpěrám ve čtyřech rozích postele. Lůžková část mohla být opatřena i kratšími sloupky, čely, případně polosloupky vycházejícími z rohů čel postele, na něž kovové tyče nesoucí baldachýn přisedaly. Konstrukce nebes kombinovala dřevo a kov, nebo byla z kovových tyčí zhotovena celá, někdy i včetně vlastního lůžka. Baldachýn zdobily dokola připevněné kratší závěsy nejčastěji festonového tvaru, mohl zde být i lambrekýn. Podél zakřivených kovových tyčí byly aranžovány podvázané dlouhé závěsy. Umožňovaly zatažení či rozproštění kolem lože, ale v řadě případů byly pouze dekorativní součástí designu. Vrchní část baldachýnu mohla zdobit vyřezávaná římsa, kytice i jiné dekorace z pštosích či volavčích per a také bohaté posamenterie. Tvary *lit à la polonaise* vycházely z orientálních otomanských předloh. Lože bylo ve Francii šířeno pod tímto názvem, neboť bylo popsáno v inventáři královny, připisovaném Marii Leszczyńskiej, manželce Ludvíka XV. Modifikací tohoto typu bylo v 18. století i lože *lit à la romaine* s baldachýnem tvaru vyvýšené kupole. Podobná konstrukce nebes byla používána také pro baldachýny nad pohovky a odpočivná lože, kte-

■ Poznámky

²⁴ Agnès Bos, Le lit provenant du château d'Effiat (Puy-de-Dôme) conservé au musée du Louvre, *In Situ. Revue des patrimoines* 2019, č. 40. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/insitu.23212>, vyhledáno 31. 5. 2021.

²⁵ Lukášová (pozn. 1), s. 63.

²⁶ Havard (pozn. 3), heslo *Duchesse*, heslo *Lit*. – Ratzki-Kraatz (pozn. 6).

14

Obr. 14. Vnitřní strana (podhled) nebes z baldachýnu lože dekorovaného čtyřbarevným reliéfním řezaným sametem, z ložnice ze zámku Valtice, zachycené na několika historických fotografiích, viz obr. 13. Baldachýn s původní tkaninou a posamenteriem je jedinou součástí lože i textilních dekorací ložnice, jež se na Valticích zachovaly. Sbírky zámku Valtice. Foto z dokumentace NPÚ.

rá mívala různé názvy – *lit à la turque*, *lit à l'anglaise*, *lit à l'italienne*.

Lit à pavillon

Lit à pavillon, s baldachýnem zavěšeným nad ložem bez sloupků či jiných opor, připomínajícím svým částečně kónickým, kupolovitým nebo neckovitým tvarem střechu pavilonku či stanu, byl v 18. století i později velmi oblíbeným typem lože s nebesy. Původ lože se zavěšeným kruhovým či oválným baldachýnem, vycházejícím z tvaru stanu, v Itálii zvaným *padiglione*, je prastarý. Objevuje se v ikonografických pramenech středověku a renesance jako jeden z častých způsobů řešení, stejně jako stanový baldachýn lože obdélné formy. Varianty lože typu *lit à pavillon* se v 18. století i později zhotovovaly v podobách od komplikovaně provedených majestátních postelí se sestavou závěsů většinou festonového typu přes jednodušší nebesa na dřevěných konstrukcích požadovaného tvaru až po lehké baldachýny z jemných tkanin na

subtilních podporách ze dřeva a kovu, oblíbené v době klasicismu a empíru. Takové baldachýny mohly být doplňkem loží i tam, kde u zachovaných postelových částí chybí jakékoli prvky naznačující upevnění podpory pro nebesa. Baldachýn býval umístěn v hlavách lože, se závěsy aranžovanými do volného nebo pevného tvaru, spuštěnými po stranách, někdy i rozprostřenými přes dolní čelo, pokud jím postel byla opatřena. Často byl také umístován nad střed lože, se závěsy vedenými přes obě čela nebo konce postele, zejména tam, kde lůžko stálo podél zdi. Takové aranžování bylo používáno také pro baldachýny nad pohovkami a pro lože s pevným čelem nebo čely, zvaná *lit en tombeau* či *lit en double tombeau*, zmiňovaná v mnohých inventářích českých a moravských zámků. Závěsy se trvale nebo podle potřeby rozprostíraly kolem celého lože, pokud měly být zataženy. Za parafrázi názvu *lit à pavillon* můžeme považovat výraz z některých německých inventářů českých a moravských zámků *babilion bett*, *babilion Bettstadt*, který je nejspíše zkomoleným označením tohoto typu.²⁷

Parádní lože a ložnice v inventářích a ikonografických pramenech českých a moravských paláců a zámků

Za jeden z nejstarších typů luxusního lože, později nazývaného *parádní*, lze považovat v inventářích českých a moravských zámků

z přelomu 16. a 17. století a v počátečních dekádách 17. století často zmiňované majestátní lože španělské, *Spanische Bett*, *Spanische Bettstadt*, umístěné v předních pokojích aristokratických majitelů zámků a jejich významných hostů a nacházející se i v prostorách panovnické rezidence na Pražském hradě.²⁸ Inventáře, například rezidence pánů z Hradce a Slavatů v Jindřichově Hradci z let 1604 a 1636 či císařských sbírek pozůstalých po Rudolfovi II. v rezidenci na Pražském hradě, znamenají v roce 1619, dokládají, že baldachýny se závěsy těchto loží (*Spanische Bett*) mohly být a bývaly skladovány odděleně od samotných postelí (*Bettstadt*). Byla to lože podle dvorských vzorů, s kompletními textilními baldachýny, v některých domech pořízená z mimořádně luxusních hedvábných tkanin, včetně

■ Poznámky

²⁷ Lukášová – Otavská (pozn. 16), s. 185.

²⁸ Lukášová (pozn. 1), s. 64–70.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Lukášová – Smolová (pozn. 1), s. 60–65, 106–110, 167–168, 170–171. – Lukášová (pozn. 1), s. 64–70, 75–79.

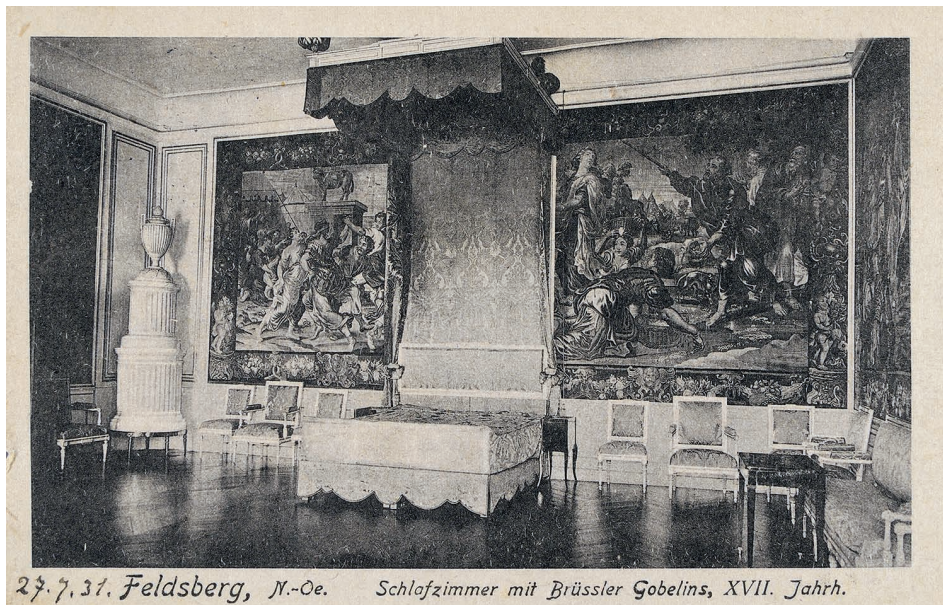
³¹ Jan Morávek, *Nově objevený inventář rudolfinských sbírek na Hradě pražském*, Praha 1937. – Lukášová (pozn. 1).

Obr. 15. Ložnice zámku Valtice / Feldsberg s tapisériemi, *Schlafzimmer mit Brüssler Gobelins, XVII. Jahrh., a s ložem lit à la duchesse z doby kolem 2.–3. čtvrtiny 18. století. Poblédnice s historickou fotografií z konce 19. – počátku 20. století, zaslaná v roce 1931. Sbírky zámku Buchlovice. Foto z dokumentace NPÚ.*

zlatohlavů, stříbrohlavů a posamenterií z těchto drahých kovů.²⁹ Ta byla doplněna konstrukcemi, někdy i velmi zdobnými. Takovými byly i zlacené konstrukce svatebních loží (Jindřichův Hradec, 1604)³⁰ či například konstrukce s exotickými dekoracemi *indiánskými* (dálněvychodními – orientálními) s malovanými ptáky a zlaceným listovím, nebo v podobě sloupků a noh lože dekorovaných „perletovými šupinami“ – patrně intarzií nacré (obě Pražský hrad, 1619).³¹ Artefakty s dekorací nacré byly v této době importovány nejčastěji Osmany z indického Gujarátu a patřily k předmětům obchodu s luxusním zbožím. Luxusní lože s takovou výzdobou mohla tedy být i předmětem diplomatických darů pro panovníka.

Tvar baldachýnu s kompletními textilními nebesy a závěsy, adjustovaný na konstrukci, je zachován i na nejstarším loži ve španělských královských sbírkách, v apartmánu infanty Isabelly Clary Eugenie (1566–1633) v Escorialu. Tento artefakt s rámovou dřevěnou konstrukcí a stejnými ozdobami, *pommes*, v horních rozích, uváděný jako typický pro císařská lože té doby, byl původně opatřen kompletním baldachýnem z tkaniny – nebesy a závěsy z orientální vyšívané hedvábné gázoviny.³² Výklady německého názvu pro historické lože s textilním baldachýnem *Zeltbett*³³ uvádějí, že do německých zemí se tento typ šířil ze Španělska. Řada písemných historických pramenů z evropských rezidencí však dokládá, že mnohá z nejluxusnějších loží 16. a 17. století bývala zhotovena v Itálii, především v Miláně. To bylo jedno z vrcholných center vyšivačského umění té doby, místo výroby luxusních hedvábných textilií, nití a tkanin s drahými kovy a také loží. Roku 1525 se vévodství stalo součástí říše španělských Habsburků. Francouzský královský inventář z roku 1542 uvádí výraz *ciel de Milan* jako obecný název pro textilní baldachýn lože.³⁴ Francouzští králové Karel VIII. a Ludvík XII. přivezli z Milána mimořádně nákladné soupravy textilních loží. Karel VIII. v roce 1491 baldachýnové lože ze zlatem brošovaného sametu jako dar královně Anně z Bretaně, Ludvík XII. v roce 1499 dvě luxusní textilní baldachýnová lože s erby, vyšívaná perlami, která poté sloužila ceremoniálním účelům.³⁵

27.7.31. Feldsberg, N.-Oe. Schlafzimmer mit Brüssler Gobelins, XVII. Jahrh.

15

Také v českých pramenech je zaznamenáno roku 1600 v rožmberské rezidenci na Českém Krumlově luxusní stříbrné lože, pořízené panem Petrem Vokem. Jeho textilní součásti protkávané zlatem a stříbrem, vyšívané krumplováním s perlami, a jak uvádí kronikář Václav Březan, i drahými kameny, vytvořil Dionýsius Bianco z Milána. Lože zdobily erby Petra Voka z Rožmberka a jeho manželky Kateřiny z Ludařovic.³⁶ Celočalouněným baldachýnem se taková lože, nazývaná *španělská*, nejspíše lišila od *lože s nebesy*, *Himmelbett*, *Himmelbettstadt*; tímto názvem se v některých inventářích popisuje spíše postel s pevnými dřevěnými nebesy.

Prameny z císařského habsburského prostředí v Praze – soupisy císařských sbírek Hanse Königa z let 1632–1633, ale například i dochované artefakty ze sbírek španělského habsburského dvora dokládají, že mnohé drahocenné interiérové tkaniny včetně baldachýnů a závěsů bývaly přenechávány církvi pro úpravu na liturgické textilie, stejně jako byly po staletí dvorem i aristokraty darovány k těmto účelům například svatební šaty, šperky a další původně jinak užívané předměty.³⁷

Skutečnost, že se ve středoevropském prostoru Čech, Moravy a Rakouska parádní lože podle francouzské módy ze 17. století a první třetiny až poloviny 18. století téměř nezachovala a i v pozdějších obdobích jsou vzácná, vedla k úvahám, že se v tomto prostředí, i kvůli válkám o dědictví španělské a ambivalentnímu vztahu k Francii samotné, tyto vzory příliš nepřejímaly.³⁸ Písemné prameny však ukazují, že v interiérech paláců a zámků byly na počátku 18. století ložnice předních rodů těmito artefakty zařízeny, a to ve své vrcholné luxusní podobě.

■ Poznámky

32 Pilar García – Mario Mateo Martín, Le sommeil des rois d'Espagne: les lits dans les collections royales espagnoles, *In Situ. Revue des patrimoines*, 2019, č. 40. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/insitu.24600>, vyhledáno 27. 5. 2021.

33 Hans Stegmann, Die Holzmöbel des Germanisches Museums, in: Otto Schmidt (ed.), *Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte II*, Stuttgart 1948, rozšířená verze <http://linux2.fbi.fh-koeln.de/rdk-smw>, vyhledáno 8. 9. 2021.

34 Barbier (pozn. 11).

35 Caroline Vrand, Le lit royal à l'aube de la Renaissance, *In Situ. Revue des patrimoines*, 2019, č. 40. Dostupné z: <http://journals.openedition.org/insitu/22676>, <https://doi.org/10.4000/insitu.22676>, vyhledáno 27. 5. 2021. – Évelyne Thomas, Les lits royaux d'Amboise sous Charles VIII et Anne de Bretagne: étoffes, couleurs et décor, *In Situ. Revue des patrimoines*, 2019, č. 40. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/insitu.23834>, vyhledáno 8. 9. 2021.

36 Gross (pozn. 15), s. 16–26. – Lukášová (pozn. 1), s. 42.

37 Heinrich Zimmermann, Das Inventar der Prager Schatz- und Kunstkammer von 6. Dezember 1921, *Jahrbuch des kunsthistorischen Sammlungen des ab. Kaiserhauses XXV*, 1905, č. 2. – García – Martín (pozn. 32). – Lukášová (pozn. 1), s. 70.

38 Heinrich Kreisel, *Die Kunst des deutschen Möbels II, Spätbarock und Rokoko*, München 1970, s. 146–155.

17

Obr. 16. Dochovaná součást baldachýnu lože lit à la duchesse z doby kolem 2.–3. čtvrtiny 18. století z depozitáře zámku Valtice s hedvábím plátnové vazby zdobeným malbou. V interiéru zámku Valtice je dochován pokoj s podobně malovanými supraportami na dřevěné desce. Foto z dokumentace NPÚ.

Obr. 17. Dochované baldachýnové lože z poloviny 18. století z ložnice, kde měl být při své návštěvě ubytován Franz Grillparzer. Hostinský pokoj pro slavného dramatika doby romantismu byl situován do v 19. století stále pietně uchovávaných pokojů s nejstaršími dekoracemi velkolesinského zámku ze 17. a 18. století, včetně špalířů ze sametového prachu, tzv. Samttapetten. Foto z dokumentace NPÚ.

Obr. 18. Lože typu lit à la polonaise v ložnici Rudolfa III. knížete Colloredo-Mansfeld v jeho vídeňském sídle, zařízená en suite ve stylu vídeňského pozdního klasicismu – biedermeieru. Minimalisticky pojaté zařízení interiéru v tomto stylu bylo oblíbené ve vysokých aristokratických kruzích. Akvarel z roku 1843, sbírky zámku Žleby. Foto z dokumentace NPÚ.

16

18

I když zdejší interiéry díky historickému i dynastickému propojení po staletí ovlivňovaly vzory přicházející z Itálie, mnohá sídla měla již své prostory v prvních dekádách 18. století dekorovány podle aktuální módy šířené z francouzského dvora, a to včetně parádních loží. Pořizovány byly i artefakty s masivní architektonicky a sochařsky ztvárněnou římsou pro baldachýn, případně s dalšími součástmi, zhotovenými ze zlaceného dřeva, výjimečně z drahého kovu. Čalouněné části loží mohly být pro aristokraty zhotovovány podle francouzských vzorů i v italských dílnách, které francouzské vzory rovněž přebíraly. Itálie byla stále jedním z předních výrobců hedvábných textilií, damašků, řezaných sametů i saténových a brošovaných tkanin a domovem dílen vynikající vyšivačské práce,

i když nové desény přicházely zejména od francouzských návrhářů a z lyonských dílen.³⁹ Italští tkalci hedvábí, zpracovatelé tkanin a výrobci hedvábných předmětů působili i v zaalpských zemích habsburské monarchie.⁴⁰

■ Poznámky

39 García – Martín (pozn. 32).

40 Pavel Preiss uvádí *francouzské lože* pro Černínský palác, jehož konstrukci zhotovil Antonio de Vecchi z řezbářské rodiny de Vecchiů původem z Riva di Trento, asi 1694–1724, viz Pavel Preiss, *Italští umělci v Praze*, Praha 1986, s. 366. Ferdinand Oppl, *Italiener in Wien*, *Wiener Geschichtsblätter* 42, 1987, Beiheft 3.

Od druhé poloviny 30. let 18. století byly publikovány vlivné kresby Salomona Kleinera s pohledy do interiérů vídeňských městských a předměstských sídel prince Evžena Savojského, včetně ložnic s parádními loži ve stylu *lit à la duchesse*, navrhovanými od roku 1707 jeho dvorním designérem francouzského původu Claudem Le Fort du Plessy. Ten byl v roce 1716 zaznamenán i jako autor či spoluautor ceremoniálního lože pro habsburskou rodinu, pro niž Le Fort du Plessy navrhoval i interiéry a uspořádání obrazárny v Hofburgu. Jediné parádní ceremoniální lože, dochované v habsburských sbírkách a udávané jako vytvořené či dokončené při příležitosti svatby Marie Terezie a Františka Štěpána Lotrinského v roce 1736, typu *lit à la duchesse*, bylo v posledním desetiletí restaurováno a je nyní vystaveno v parádním prostoru *Reichszimmer* na zámku Schönbrunn.

V českém prostředí bylo *francouzské parádní lože*, *Frantzosisches Parada Beth*, podrobně popsáno například v inventáři parádních pokojů pražského Černínského paláce z roku 1725.⁴¹ Zcela přesnou podobu lože neznáme, popis může odpovídat nejspíše klasické formě francouzského lože *lit à la française*, stejně jako typu *lit à la duchesse*. Toto lože s baldachýnem, na němž stály čtyři vázy, mělo závěs (závěsovou stěnu) při zdi, k tomu přináležející dvoje/dvojitě závěsy, přináležející přehoz (vrchní deku) a přehoz okolo (spodní část), stejně jako přináležející ozdoby – obklady⁴² a věnce (krátké závěsy), vše ze zlatem protkané látky, zlatohlavu, zvaného *dulnator*, vytkávaného či vyšívaného stříbrnými nitěmi se vzory indiánských (tj. orientálních, čínských) květů a figur. Tkanina byla lemována anglickou výšivkou a zdobena širokými i úzkými stříbrnými bortami s rozličnými masivními trásněmi, připevněnými na bílém obroubení.

„... *Frantzosisches Parada Beth, mit Baldagijn Vnd Darauf Stehenden Vaasen Mauer Wandl Sambt Toppelten Vorhängen, Copert Zugehörigen Carnisonen, und Krantzen, Von Dulnator, oder gold Stuk, gemacht, mit Indianischen Von Sylber-Faaden Vmbmachten Blumen Vnd Figuren Besetzt auch Vmb und Vmb mit Englischen Stück Vmbfast, Dann mit Breith- und Schmahlen Sylber Porten Tressirt, Wie auch mit Schmal, und Breythen Sylbernen mit Massiv Vermischten Frantzen, Fest an Weys Verbramt...*“⁴³

Celý pokoj byl zařízen stejným zlatým *dulnator*em s květy a figurami ve stylu *en suite*. Drahoceňná látka v podobě špalířů pokrývala stěny v kombinaci s obložením zrcadly, byla použita i na polstrování deseti židlí či křesel s područ-

kami a čalounění dvou pohovek – kanapé. Sedací nábytek dekorovaly zdobené stříbrné borty upevněné na bílé obrubě a stejně jako u lože jej zdobilo lemování anglickou výšivkou. Zlatohlav na špalírech stěn a na loži byl chráněn proti prachu zvláštními závěsy na tyčích, zhotovenými z taftu. Stejně obaly chránily čalounění sedacího nábytku.⁴⁴

Také v parádních pokojích z inventáře thunovského děčínského fideikomisu z roku 1717⁴⁵ je popsáno parádní ceremoniální lože v prostorách majorátního domu. Mimořádně luxusní lože, podle počtu dlouhých závěsů snad typu *lit à la française*, bylo po italském způsobu otevřené určeno pro dvě osoby. Mělo nebesa, dvě čela v hlavách, čtyři vázy a horní věnec z masivního stříbra. Čtyři závěsy ze stříbrozlatého brokátu (brošované tkaniny), podložené stříbrem tkanou textilií, a také z (patrně) brokátu karmazínové barvy byly lemovány širokými zlatými bortami. Přehoz – deka přes lože – byl zhotoven ze stejné tkaniny a posamenterií, spodní věnec z bílé nizozemské krajky.⁴⁶ Na horní vnější textilní věnec byla rovněž použita uvedená stříbrozlatá tkanina s dlouhými zlatými trásněmi. Vnitřní textilní věnec byl ze stříbrohlavy – stříbrem tkané textilie – s krátkými zlatými trásněmi. Lože mělo zlatem vyšívané polštáře.

„... *In dem Parada Zimmer, wo das Sielberne Bett stehet. Bettstadt auf Zwey Persohn, der ober Himmel, die Zwey Hauptstuck, die 4 Vasa, Vnd der obere Krantz, alles Massiv Sielber, Vier mit Sielber-stuckh gefütterte Von reichen Sielber Golden Procat, und Carmaßain Farben Seiden Prosal [?], mit golden[en] Braiten Porten Verbämbte Fürhang nebst einer dergleichen Coopert deck[en] Vnd einer Weißgespitzten Niederlän-dischen Tour. Obere außwendige Krantz ist eben Von obbemelten reichen Zeug mit Langen goldenen Frantzen. Der Inwendige Krantz Von Sielberstuck, mit kleinen kurtzen goldenen Fran-tzen, mit goldt gestickte Pölster...*“⁴⁷

Stěny tohoto parádního pokoje byly pokryty špalíry ze stříbrné tkaniny s květy karmazínové barvy, jež byla použita také na dvou velkých křeslech či pohovkách a na dvanácti taburetech.

Na zámku Český Krumlov stála podle inventáře z roku 1732⁴⁸ parádní lože v ložnicích apartmánů kněžny i zesnulého knížete. V kněžnině apartmánu byla ložnice zařízena *en suite* hedvábným damaškem červené karmazínové barvy. Tento damašek, ozdobený bortami, byl použit i na špalírech, stěnách, portiórách, závěsech na okna, na přehozech na stoly a oválné stolečky, čalounění osmi velkých křesel, ozdobné křbové zástěny a nočním příslušenství.

Parádní lože z této tkaniny se dvěma sloupky v hlavách, tedy nejspíše typu *lit à la duchesse*, mělo nebesa s dvojitým i jednoduchým věncem, krytí (patrně na sloupky) a přehoz – deku, vše zcela lemované zlatými bortami. Závěs (či závěsy) zhotovené ze stejného damašku byly lemovány širokými a úzkými zlatými bortami. Na nebesích stála čtyři damašková poupata zdobená bortami, navrchu byly i trásně. Lože bylo chráněno protiprachovými závěsy – obaly na tyčích z červeného lesklého plátna a červené bavlněné tkaniny. Pod přehoz patřila vrchní deka z karmazínového taftu a spodní anglická deka (na způsob matrace) o váze 12 liber.

„... *Parade bett Von roth Carmessin Damasc, der Him[m]el mit Toppelten, und einfachen Crantz, denn auszug, und 2en saulen bey dem Haupt, und Copert decken, alles über und*

■ Poznámky

41 Inventář Černínského paláce – Taxa za parádní pokoje, 1725, SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Černínů, sg. VIII Fa; inventář paláce byl pořízen v době jeho vlastnictví Františkem Josefem Černínem, jehož manželkou byla Isabella rozená Merode-Westerloo.

42 *Carnisonen* – *Garnisonen* – textilní obklady sloupků či ozdoby.

43 Inventář Černínského paláce – Taxa za parádní pokoje (pozn. 41).

44 Viz Lukášová (pozn. 1). – Lukášová – Otavská (pozn. 16).

45 Inventář domu připsaného děčínskému majorátu hraběte Thuna, Národní archiv v Praze, fideikomisní spisy, inv. č. 145, VII E 39. Tento soupis mobiliáře je v inventáři Thun-Hohensteinského fideikomisu uveden jako inventář s thunovskými fondy v SOA v Děčíně jde však o inventář movitostí malostranského paláce Maxmiliána hraběte Thun-Hohensteina, které jsou rovněž zaznamenány v inventáři uloženém v děčínském archivu. Architektonickou a sochařskou část lože z masivního stříbra navrhl Johann Bernard Fischer z Erlachu, viz Lubomír Slaviček, *Der rechte Splendor der Einrichtung. Das Palais Graf Maximilian Thuns auf der Prager Kleinseite und seine Ausstattung zu Beginn des 18. Jahrhunderts*, in: *Barock in Mitteleuropa. Werke – Phänomene – Analysen. Hellmut Lorenz zum 65. Geburtstag. Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, Vídeň 2007, s. 199–202. – František Šuman, *Habent sua fata... Příběh knihovny, zbrojnice a dalších sbírek děčínského zámku 1628–2018*, Děčín 2018, s. 18.

46 *Tour, Tour de lit* – spodní věnec kolem lože.

47 Inventář domu připsaného děčínskému majorátu hraběte Thuna (pozn. 45).

48 Inventář vévodství krumlovského z roku 1732, Národní archiv v Praze, fideikomisní spisy, inv. č. 120, VII E/7. Inventář byl pořízen po tragické smrti knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu, za jeho vdovy Eleonory Amalie rozené kněžny z Lobkovic.

19

Obr. 19. Dochované neoklasicistní lože s baldachýnem typu lit à la polonoise, konec 18. – poč. 19. století. Lože typu pohovky se dvěma postranními čely a třetím podélným při stěně dekoruje hedvábná tkanina protkaná kovovou nítí s bortami a třásněmi, porýzená při redekoriaci později v 19. století. Lože bylo součástí svozu vybraných pro depozitář UMPRUM muzea v Praze na zámku Jemniště. Od 50. let 20. století neopustilo různé depozitáře. I díky tomu si zachovalo původní laky a zlatění, hedvábné textilie a posamenterie. Foto z dokumentace NPÚ.

Obr. 20. V ložnici neorokokového stylu, zařízené na zámku Opočno ve 2. polovině 19. století, je dochováno rohové baldachýnové lože a špalíry stěn, vše zhotovené z hedvábného damašku ve stylu en suite. Na baldachýn lože byla v podhledu použita i brošovaná textilie s kvítky a další tkaniny. Polštáře a bílý přehoz jsou novodobým doplňkem interiérové instalace. V minulosti, pokud lože nebylo právě používáno, bylo služebnictvem ustláno. Ponechat jej neustlané bylo považováno za nepřipustné. Foto z dokumentace NPÚ.

20

über, mit goldenen Porten gebramdt. Vorheng eben von diesen Damasc mit einer Breiten, und einer schmalen Porten gebramdt, 4 Knöpf von derley Damasc mit Porten gebramdt, oben auf etwas Frantzen, 4 Staub Mantl von rother glantz leinwand über das gantze bett, 1, Item ein Staub mantl von rothen Cartis über das gantze bett sambt großen stangen, so A[nn]o 1730 zukom[m]en, 1 Bett decken von Carmessin Taffet oben und unten 1 Englische decken von 12 pfunden...⁴⁹

Ložnici v apartmánu zesnulého knížete používala podle záznamu ovdovělá kněžna. Byla zařízena stylem en suite v zelené barvě, v kombinaci zeleného hedvábného damašku a zeleného hedvábného sametu. Damašek pokrýval stěny v podobě špalířů, byly z něj zhotoveny portiéry, krátké závěsy – věnce (užité v místnosti),⁵⁰ čalouny čtyř židlí a přehozy přes stoly.

Velké parádní lože ze zeleného sametu bylo lemováno zlatými bortami, stejně jako jeho čtyři zelená sametová poupata na nebesích. Čtyři závěsy lože byly zhotoveny ze zeleného sametu a z růžového atlasu (saténové tkaniny), rozličně vytkávaného či vyšívaného zlatem

a stříbrem. Stejný atlas byl použit i na věnec lože, kolem dokola zdobený zlatými třásněmi. V loži byl umístěn krucifix ze slonoviny se svatými ostatky, opatřený přehozem ze zeleného damašku. Přehoz přes lože – deka – měl střed zhotovený ze zeleného damašku, okolní partie z růžového vytkávaného či vyšívaného atlasu. Dekorovaly jej široké zlaté třásně. Na dolní věnec, sestavený ze tří částí, byl rovněž použit zelený damašek. Lože bylo pod přehozem vybaveno dekou ze zeleného taftu a anglickými slavníky – matracemi.

„... Großes Paradi bett Von grünen sam[m]et und goldenen Portln Verbramdt, 1, nebst 4 derley Knöpf, Vorheng Von grünen sam[m]et, und rosenfarben Atlas, mit unterschied[lichen] gold- und silbernen blumen gestückt 4, Crantz Von Rosenfarben Atlas, mit gold und silbertuck, um und um mit goldenen Frantzen 1, Helffenbeinenes Crucifix mit Zeyligthumer 1, Mit grünen Damasc überzogenes Creutz 1, Co-

■ Poznámky

49 Ibidem.

50 Krátké závěsy na oknech či krátké závěsy, které dokola obíhaly místnost pod stropem.

*pert decken in der mitten Von grün Damasc, um und um mit Rosenfarb gestückten Atlas, nebst Brait goldenen Frantzen 1, Grün Taffete-ne bett decken darzu 1, Fuß Crantz Von grün Damasc mit goldenen Frantzen 3, Englische Kotzen auf das bett...*⁵¹

V dochovaných, vzácně se vyskytujících ikonografických pramenech z našeho prostředí je lože *lit à la duchesse* doloženo pro knížecí rezidenci ve Valticích. Rakouská malířka Mathilde Esch je zachytila na svém pohledu do interiéru jedné z parádních ložnic v apartmánech zámku, vytvořeném kolem poloviny 19. století.⁵² Toto rozměrné lože z 18. století bylo zhotoveno z červeného hedvábného damašku, stejně jako sedací nábytek v zařízení ložnice. Z lože se v depozitáři dochovaly ozdobné lilie z římsy, potažené červeným damaškem, které vidíme i na malbě Mathildy Esch. Zachovány jsou také další podobné tvary poupat z červeného damašku a poupata ze žlutého damašku z dnes již nedochovaných stejných či podobných loží v interiérech zámku, z hedvábných damaškových tkanin červené a žluté barvy.

Jiné dochované ikonografické prameny z valtického zámku v podobě historických fotografií z přelomu 19. a 20. století zachytily místnost zde zvanou „ložnice s bruselskými gobelíny“, *Schlafzimmer mit Brüssler Gobelins*. Byla vybavena parádním damaškovým ložem typu *lit à la duchesse* z 18. století a bruselskými tapisériemi, jež měly být podle popisu zhotoveny v 17. století. Další fotografická dokumentace také ještě v této době dokládá existenci pokoje zobrazeného Mathildou Esch v téměř nezměněné podobě.

Relikt tvarově stejného lože je dochován ve valtickém zámeckém depozitáři. Je to kompletní baldachýn s lambrekýny, identického tvaru, jaký je zobrazen na malbě Mathildy Esch. V tomto případě je vyhotoven z hedvábného plátna původně bílé či ecru barvy s malovaným vícebarevným dekorem s motivy květů, motýlů, ptáčků a rozvilin. Podklady vnitřních lambrekýnů jsou zhotoveny ze zeleného hedvábného taftu. Celá tato textilní kompozice je dodnes upevněna na původní dochované bílé polychromované římsy se zlacením. Jeden z interiérů piana nobile zámku je vyzdoben supraportami s podobnou malovanou dekorací, vytvořenou na dřevěných deskách. Lze předpokládat, že parádní lože z malovaného hedvábní bylo umístěno právě zde a mohlo tvořit s ostatní výbavou či s jejími částmi zařízení *en suite*. V depozitáři jsou zachovány i ozdobné lilie na vrchol římsy z malovaného hedvábní, snad náležející k tomuto hedvábnému loži. Jiné ozdobné lilie jsou v depozitáři dochovány v podobě artefaktu z polychromovaného kovu.

Všechny tyto pozůstatky dokládají existenci několika parádních loží z 18. století v knížecí rezidenci ve Valticích.

Mezi nejluxusnější tkaniny užívané čalouníky pro dekorace místností a nábytkových předmětů patřil vícebarevný řezaný hedvábný samet, textilie, která vyžadovala velmi pracnou a časově náročnou technologii ručního tkaní. *In situ* je v českém prostředí tento typ tkaniny dochován na špalírech stěn v kabinetu enfilády parádních pokojů Arcibiskupského paláce v Praze ze 70. let 18. století. Je také zachycen na historické fotografii v ložnici takzvaného ambasadorského apartmánu rezidence ve Valticích, kde dekoroval stěny, baldachýnové lože a sedací nábytek. Také z tohoto interiéru se v depozitáři valtického zámku vzácně zachoval cenný pozůstatek. Je to kompletní krátký baldachýn neckovitého tvaru s intaktně zachovaným čalouněním podhledu, se čtyřmi připevněnými vnitřními krátkými lambrekýnovými závěsy – věnci –, ze čtyřbarevného řezaného hedvábného sametu. Baldachýn se zlacenými lištami a náročně provedenými posamenterii vnitřních lambrekýnů se dochoval ve velmi dobrém stavu. Ložnice s tímto původním čalouněním ze 60.–70. let 18. století je rovněž zachycena *in situ* na historické fotografii z přelomu 19. a 20. století.

Baldachýnová lože v interiérových instalacích českých a moravských zámků

Historické prameny dokládají reprezentativní i méně okázalá panská lože s nebesy a baldachýny v zámeckých ložnicích od nejstarších dob, pro něž jsou zachovány inventáře sídel české a moravské aristokracie. Tyto písemné prameny, dochované ve větší míře od konce 16. století, dokládají až do první poloviny 20. století i proměny, jakými ložnice majitelů a významné pokoje pro hosty během doby prošly. S novými nároky na soukromí a s novými názory na zdravý způsob života se v průběhu 19. století postupně upouštělo od využívání prostorů ložnic jako místností i se společenskou funkcí, i když v mnoha zámeckých sídlech byla ložnice pokojem vytvářeným pro obdivování vždy, až do nejnovějších dob. Změnilo se i užívání loží s baldachýny a závěsy, jejichž aranže měly někdy již jen pevně zafixovanou dekorativní formu. Móda doby empíru a biedermeieru přinesla v některých návrzích i celkové určité odlehčení nábytkových předmětů včetně postelí a jejich čalounických částí. Baldachýny nad lože zůstávaly v této době dále součástí mnohých interiérových dekorací. Styl pozdního klasicismu – biedermeieru přinesl i oblibu loží opatřených pouze postranními závěsy bez nebes, často z chintzu, na subtilní

konstrukci z ušlechtilých dřev, umožňujícími zatažení ze všech stran.

S postupujícím 19. stoletím však v některých případech již textilie nad lože přestaly být pořízovány, a to i v těch nejreprezentativnějších ložnicích. Nahrazovaly je závěsy v prostoru oddělující část s ložem od zbytku místnosti či závěsy na okraji niky, do níž mohlo být lože umístěno. Jedním z mimořádných příkladů dochování takového aranže v téměř intaktní podobě, s dekorací bohatými posamenterii, je ložnice letního arcibiskupského bytu v rezidenci olomouckých arcibiskupů v Kroměříži. Pochází z doby arcibiskupa Theodora Kohna (1892/3–1904). V depozitáři kroměřížského zámku je uložen i sedací nábytek a další předměty zařízení tohoto apartmánu, vše se stejnými textiliemi ve stylu *en suite*. Podobnou funkci, nahrazující dřívější baldachýnové lože, měla i vysoká obdélná konstrukce se závěsy, oblíbená koncem 19. století, stavěná ve větší vzdálenosti od postele a případně i dalšího nábytku, která po zatažení textilií vytvářela jakýsi pokoj v pokoji.

Romantický historismus přinesl také zpět módu loží s dekorativními dřevěnými konstrukcemi i nebesy. Používaly byly dochované historické artefakty, montáže s původními prvky a často nově vytvářená lože s motivy neorenesanční, neobarokní, ale i neogotické výzdoby. Tato lože byla doplňována novými textiliemi i druhotně použitými dochovanými historickými tkaninami, které se k těmto účelům upravovaly.

Podobu ložnic v zámeckých sídlech na přelomu 19. a 20. století máme doloženo na historických fotografiích. Nespočet těchto fotografických snímků ze zámeckých sbírek a mobiliárních fondů, datovaných od konce 19. století do 40. let století 20., zachycuje pohledy do interiérů jednotlivých sídel, často i s osobnostmi majitelů, jejich rodin a návštěv. Nechybí ani mnohé pohledy do prostorů ložnic. Tyto fotografie dokládají, že některá ze zde zobrazených loží majitelů a hostů dekorace v podobě kompletního nebo naznačeného baldachýnu stále měla. Mnozí z majitelů zámků se také zajímali o historické interiéry i památeční parádní lože, dochovaná z minulých staletí v předních aristokratických sídlech Evropy. To dosvědčují soubory pohlednic a vlastních fotografií či svazky publikovaných grafických listů s touto tematikou, uložené v zámeckých sbírkách a knihovnách. Rozšiřují historickou dokumentaci dochovanou

■ Poznámky

⁵¹ *Inventář vévodství krumlovského z roku 1732* (pozn. 48).

⁵² Autorka děkuje soukromé majitelce z Vídně za laskavé poskytnutí fotografie a souhlas s publikováním.

21

Obr. 21. Lože z červeného damašku v ložnici královny Marie Stuartovny na zámku Holyrood Palace v Edinburgu, na litografii podle akvarelu George M. Greiga (1820–1867). Doba romantického historismu obohatila zámecké sbírky v Čechách a na Moravě o malby, grafické listy i fotografie, které se vracely i k památným parádním ložím doby minulosti. Toto dodnes dochované lože pochází až z 80. let 17. století. O necelé století později vznikla legenda, která lože i ložnici připsala skotské královně. Místnost se stala námětem řady maleb. Sbírký zámku Žleby. Foto z dokumentace NPÚ.

na některých zámcích v podobě souborů rytin s návrhy architektů a dekorátérů, pořizovaných majiteli do sbírek od 18. století.

Mnohá z loží v zámeckých mobiliářích 18. a 19. století byla tedy baldachýny ve své době opatřena, zejména pokud patřila do významných pokojů panstva. Baldachýny mohly mít i formu textilní aranže zavěšené od stropu či připevněné na podpoře ve zdi, nebo také podobu samostatně stojící konstrukce těsně vedle lože, s nebesy, závěsy a dalšími náležitostmi. Z těchto artefaktů se zachovalo jen velmi málo; zůstaly jen početné, zejména dřevěné součásti lůžek – vlastních postelí, výjimečně se zachovanými sloupky. Tkaniny podlehy

zuby času a modernizaci, často již za původních majitelů. Mnoho interiérových textilií, někdy i starobylé datace, bylo po konfiskacích zámků po 2. světové válce vyřazeno a také podleho zániku. Z celočalouněných loží jen několik málo relikvů téměř zázračně přežilo v depozitářích a jen ojediněle zůstaly *in situ*.

Zpřístupňování českých a moravských zámků veřejnosti v těžkých dobách 50. let 20. století a v dalších dekádách nepřálo prezentaci životního stylu bývalých majitelů a prostory pokojů – ložnic s loži aristokracie nebylo příliš žádoucí návštěvníkům představovat. Na některých zámcích nebyly tyto místnosti prezentovány vůbec, jinde například jen jako jediná místnost, situovaná mimo jakoukoli souvislost s logickou podobou apartmánů, jejichž součástí ložnice panstva po staletí bývaly. Některé novější dochované apartmány s vybavením z 19. století byly po desetiletí uzavřeny mimo prohlídkové trasy. Snad z důvodů historických, s ohledy na české šlechtické rody doby renesance, které byly více připomínány, byl vzat na milost renesanční a raně barokní typ lože v podobě celodřevěné konstrukce se sloupky a často s pevnými dřevěnými nebesy, dochovaný na zámcích, až na několik originálních kusů, většinou z doby romantického historismu či pilně vyhledáva-

ný v obchodech se starožitnostmi. Taková lože byla instalována do interiérů naznačujících ložnice všech stylových období předcházejících době neoklasicismu, i do interiérů ložnic inspirovaných romantismem 19. století. Tak byl svým způsobem poněkud modifikován pohled na podobu tohoto typu interiéru konce 17. a 18. století.

Jediná částečná rekonstrukce celočalouněného lože z 18. století, typu *lit à la duchesse*, byla pořízena z nových textilií napodobujících historické tkaniny v 80. letech 20. století pro zámek Valtice, s použitím jedné z dochovaných původních říms baldachýnu. Druhá takováto rekonstrukce je dnes součástí interiérové instalace zámku Nelahozeves a byla pořízena rodinou roudnických Lobkowiczů pro novou prezentaci sídla, navráceného v 90. letech 20. století v restituci.

Jediné téměř dochované celočalouněné baldachýnové lože z 18. století, z bavlny s tištěným florálním vzorem, je součástí pohostinského, takzvaného Grillparzerova pokoje ve velkolesinském Vysokém zámku. Toto lože, stojící *in situ*, je součástí cenného pokoje s dochovanými špalíry typu *samttapeten*, který nemůže být z technických důvodů součástí prohlídkové trasy. Původní prostor i lože byly

majiteli zámku, knížecí rodinou Liechtensteinů, uchovávané jako památka na rakouského spisovatele a dramatika Hanse Grillparzera (1791–1872), který měl při své návštěvě v tomto pokoji přespávat.

Textilní baldachýn z hedvábného žlutého damašku ze druhé třetiny 18. století, tvarově podobný menším ložím v habsburských apartmánech té doby ve Schlosshofu, je dochován také v mobiliárním fondu chotkovského zámku Veltrusy. Podle připravené koncepce, reflektující historický inventář z roku 1776 a mimořádně dochované zařízení, sbírky a dekorace stěn zámku z poloviny 18. století, by se měl stát součástí rehabilitace původní ložnice pro hosty. V této ložnici, podle tradice zvané Arcibiskupská, jsou *in situ* dochovány i identické původní hedvábné špalíry ze žlutého damašku typu *damasco della palma* na stěnách.⁵³

V ložnici kněžny na zámku rodu Colloredo-Mansfeld v Opočně je ve zpřístupněných interiérech dochováno *in situ* cenné baldachýnové lože, pořízené v 19. století ve stylu druhého roka. Je věrnou historizující replikou rohového typu lože z 18. století. Vnější část jeho baldachýnu s bohatou aranží závěsů festonového typu je zhotovena z hedvábného damašku zlatohlavé barvy a vytváří s dochovanými špalíry na stěnách ložnice z identické hedvábné tkaniny, adjustovanými v paneláži, a se sedacím nábytkem zařízení stylu *en suite*. Na vnitřní části baldachýnu byly použity další tkaniny, včetně hedvábné brošované textilie s vytkávanými drobnými květy.

Více reliktů pozoruhodných baldachýnů různých tvarů, zhotovených koncem 18. století a na počátku století 19. pro sídlo rodu Černínů v Krásném Dvoře ve střídém stylu nového klasicismu určeného pro venkovský zámek, se dodnes nachází ve zdejších depozitářích. Baldachýny mají až na výjimky strženy vrchní dekorativní tkaniny. Jsou dochovány i mnohé ozdoby nebes typu poupat a květin z tvarované papíroviny, překvapivě s kompletně strženými textilními potahy. Podle dalších dochovaných předmětů, čalouněných partií rozložených postelí, sedacího nábytku či starší dokumentace interiérů zde lze doložit pozoruhodné zařízení různých zámeckých pokojů bílým nábytkem s linkami pastelových barev a s odpovídajícími tkaninami čalounění a baldachýnových loží, vše ve stylu *en suite*. Také mezi předměty svezzenými kdysi do depozitářů zámku Jemniště je dochováno rozložené, avšak téměř kompletní baldachýnové lože neoklasicistního stylu z 19. století s dekorativní konstrukcí a závěsy, reflektující typ *lit à la polonoise*. Drobná torza textilií z baldachýnových loží jsou dochována na několika dalších zámcích, stejně jako

několik původních konstrukcí, doplněných pro prezentaci již jen novodobými textiliemi.

Konzervace, restaurování a možnosti prezentace historických loží

Dlouhé období prezentace historických interiérů, ve kterém bylo většinou upřednostňováno odstraňování historických textilií z dochovaných předmětů mobiliáře a substituce novými materiály i tam, kde se originál zachoval, předkládalo návštěvníkům dosud stále vžitý obraz zámeckého interiéru, kde právě tkaniny musí působit novostí a zářit barevností. Historické textilie nesrovnatelně větší hodnoty než nakupované současné tkaniny zmizely, nebo v lepším a méně častém případě zůstaly a zůstávají uloženy v depozitářích. Pouze výjimečně byly například u sedacího nábytku ponechány i pod novými čalouny. Jen na některých zámcích bylo přikročeno k šetrnému restaurování, v němž byly postupně vyvinuty konzervační metody co nejvíce zachovávající a chránící originál, včetně případného závěrečného pokrytí kvalitní průhlednou krepelínou. Ta díky jemnému dobarvování do tónu původní tkaniny zachová památkovou hodnotu historické textilie a zároveň umožní vidět původní barvu a raport – vzor čalounu či závěsu.

I u historických loží je stále ještě možnost zachrany a revitalizace některých zachovaných artefaktů. Šetrný konzervátorský přístup je však imperativem, neboť také zde trvá možnost, která se v některých případech proměňuje v realitu, že to, co půlstoletí po zpřístupnění zámku vydrželo v depozitáři v autentickém původním stavu, bude při přípravě pro prezentaci v interiérové instalaci zcela zrenovováno. Zmizí původní laky a časem zpatinované zlacení, původní textilie, vnitřní součásti čalounění, posamenterie. Významné restaurátorské počiny a prezentace aristokratických sídel řady evropských zemí ukazují, že tento trend jde opačným směrem, než jakým se vydávají památkáři v zahraničí tam, kde původní artefakty mají zachovány, a to nejen u historických textilií a čalounění.

Unikátně dochované baldachýny z 18. století na zámku Valtice by se mohly stát příkladnou ukázkou zachrany a revitalizace tohoto fenoménu. Kompletně dochovaná nebesa z malovaného hedvábí, jediný příklad parádního *lit à la duchesse* u nás, by mohla být podnětem pro obnovu parádní ložnice v původním prostoru pokoje v enfiládě, s identicky malovanými supraportami. Ten byl nejspíše vyzdoben podobným dekorem i na stěnách, snad na panneaux z textilu či jiného materiálu. Historická fotografie další valtické ložnice zařízené *en suite* vzácným čtyřbarevným reliéfním řezaným sa-

metem, z níž je zachován krátký baldachýn s lambrekýny, je ikonografickým podkladem pro projekt obnovy podobný těm, jež se v současnosti realizují v předních evropských zámcích a palácích. Restaurování lože z Grillparzerova pokoje na Velkých Losinách by mohlo být součástí projektu konzervace a záchrany mimořádného souboru textilií ze 17. a 18. století, které jsou na tomto pozoruhodném sídle dochovány. Také řada významných textilních, čalounických i nábytkových pozůstatků původního zařízení neoklasicistních pokojů zámku Krásný Dvůr, patrně pohostinských, dekorovaných v rozličných barvách *en suite*, umožňuje konzervační obnovu s doplněním kvalitními kopiemi chybějících tkanin. U jakýchkoli doplňků je však nutno, pokud není k dispozici kvalitní kopie ze stejného materiálu a se zcela identickým raportem i co do jeho rozměrů, dát přednost doplnění chybějících částí jednobarevnou tkaninou ze stejného materiálu a o stejné gramáži, dobarvenou podle zachovaného originálu, jakožto přiznané retuši.

Přes všechny okolnosti popsané historie baldachýnových loží a přes mnohé ztráty v mobiliářích sídel na našem území jsou zde ještě tyto i další možnosti, jak šetrně a na základě poznatků o historických čalounických postupech poslední zachované reliktů tohoto fenoménu zámeckých interiérů konzervovat a restaurovat. S vyvarováním se náhražkových textilií a s nejnужnějšími doplňky, odpovídajícími původním materiálům, které bychom mohli stejně jako v jiných oborech restaurátorských prací nazvat jemnými přiznanými retušemi, lze zachované artefakty v interiérových instalacích Národního památkového ústavu za vhodných podmínek a v historicky odpovídajících prostorech prezentovat.

Studie je součástí řešení grantu NAKI Řeč materiálů. Tradiční technologie pro zachránu kulturního dědictví a současný životní styl. DG18P020VV030.

PhDr. Eva LUKÁŠOVÁ
NPÚ, Generální ředitelství
lukasova.eva@npu.cz

■ Poznámky

53 Libreto a scénář interiérové instalace byly spolu s inventářem zámku Veltrusy z roku 1776 publikovány v Lukášová – Otavská (pozn. 16), s. 48–84. Při realizaci interiérové instalace zámku Veltrusy ve druhé polovině roku 2021 bylo však jejími autory k odbornému scénáři jen málo přihlédnuto a barokní apartmány autenticky dochované ho piana nobile nebyly rehabilitovány.